

M. M. ROZENTAL

ROZVITIE MARXISTICKEJ TEÓRIE POZNANIA V. I. LENINOM

V. I. Lenin má zásluhu na všestrannom rozvinutí marxistickej filozofickej vedy za nových historických podmienok — za podmienok imperializmu a proletárskych revolúcií. Medzi mnohými otázkami marxistickej filozofie, ktorých spracovanie je spojené s menom Lenina, zaberajú veľké a dôležité miesta otázky teórie poznania. V. I. Lenin mal veľa príčin pre svoj obrovský záujem o tie otázky.

Zakladatelia vedeckého komunizmu Marx a Engels, tým že vytvorili nový svetonáhľad — dialektický a historický materializmus — spôsobili revolučný prevrat aj v oblasti teórie poznania ako súčasť filozofickej vedy. Podali novú materialistickú gnozeologiu, založenú na princípoch marxistickej dialektiky, materialistického chápania dejín. Táto teória, nadväzujúc na najlepšie tradície filozofického materializmu, ktorý skúma poznanie ako odraz, reprodukovanie objektívneho sveta vo vedomí, zároveň sa podstatne líšila od obmedzených náhľadov starého metafyzického a špekulatívneho materializmu.

Marx a Engels vedeli vytvoriť skutočne vedeckú teóriu poznania predovšetkým preto, že rozšírili materializmus na oblasť ľudskej histórie a raz navždy skoncovali s falošnými predstavami, ktoré mali predmarxistickí filozofi o človeku ako abstraktnej bytosti, pasívne pozorujúcej svet, ktorá nemá praktický vzťah k okolitým podmienkam. Veľkí učitelia proletariátu ukázali jedinou cestu pre správne riešenie všetkých problémov ľudského poznania, keď zistili, že človek je súhrnom spoločenských vzťahov a že existovať a rozvíjať sa môžu ľudia len tým, že prakticky pôsobia na prírodu výrobnými nástrojmi, ktoré sami zhotovili, že práve spôsob výroby a zmeny v spôsobe výroby je rozhodujúcou silou spoločenského života. Ukázali, že ktorákoľvek gnozeologická otázka, ak ju skúmame mimo súvislosti s podstatným a hlavným, čo charakterizuje spoločnosť vcelku a tak isto každého spoločenského človeka — mimo súvislosti s praxou, s praktickou činnosťou, znamená prázdne slová.

„Spoločenský život — písal Marx v znamenitých *Tézach o Feuerbachovi* — je podstatne praktický. Všetky mystériá, ktoré svádzajú teóriu k mysticismu,

nachádzajú svoje racionálne riešenie v ľudskej praxi a v pochopení tejto praxe.“

„V praxi musí človek dokázať pravdivosť, t. j. skutočnosť a moc, pozemskosť svojho myslenia. Spor o skutočnosť či neskutočnosť myslenia, ktoré sa izoluje od praxe, je otázkou výlučne scholastickou.“

Marx a Engels takto po prvý raz v dejinách ľudskeho myslenia organicky spojili teóriu poznania s praxou, ktorú chápali predovšetkým ako spoločensko-výrobnú, revolučno-pretvárajúcu činnosť ľudí. To im umožnilo zasadiť smrteľný úder idealistickým teóriám poznania každého druhu, odhaliť agnosticizmus a jeho nedôveru v poznanie objektívneho sveta, dať vedecký základ teórii poznania ako odrazu materiálnych vecí a javov, existujúcich nezávisle od človeka. Toto im umožnilo prekonať slabosť charakteristickú pre starý, antidialektický materializmus, spočívajúcu v nedocenení aktívnej stránky myslenia v procese poznania, v neschopnosti riešiť otázku, ako, akým spôsobom myslenia vniká do podstaty vecí a poznáva objektívny svet. Napr. materialisti XVIII. stor. sa obmedzili len na dokazovanie toho, že poznanie má pôvod v smyslovej skúsenosti — že čerpá svoj obsah z vonkajšieho sveta. Vôbec sa však nezaoberali — ako ukázal Engels — skúmaním poznania s hľadiska jeho *formy*, t. j. s hľadiska, aký je proces poznania, ako myslenie odráža objektívny svet a jeho zákony. Týmto skúmaním sa zaoberali idealisti, najmä Hegel, prekrútili však skutočnú podstatu poznania. Marx a Engels po prvý raz zamerali materialistickú gnozeologiu na túto dôležitú stránku teórie poznania.

Marx a Engels spracovali v mnohých svojich dielach teóriu poznania. Obrovské bohatstvo myšlienok o mnohých a mnohých problémoch marxistickej gnozeologie obsahujú Engelsove diela, ako *Anti-Dühring*, *Ludwig Feuerbach*, *Dialektika prírody* a iné. Mimoriadny význam v tomto ohľade má Marxov *Kapitál*, v ktorom, ako hovorí Lenin, na jednej vede, t. j. na politickej ekonomii aplikuje sa materialistická logika, dialektika a teória poznania.

Avšak historické podmienky Marxovej a Engelsovej epochy, konkrétne úlohy boja proletariátu v tom čase vyžadovaly od zakladateľov marxizmu, aby nedávali prednosť problémom teórie poznania, ale iným problémom filozofie. O tom máme veľmi cennú zmienku u V. I. Lenina. V *Materializme a empiriokriticizme* ukazuje V. I. Lenin, že Marx a Engels vystúpili na filozofické pole pôsobnosti vtedy, keď v pokrokovej inteligencii a v robotníckych kruhoch „vládol materializmus“. Je celkom prirodzené — píše V. I. Lenin — že Marx a Engels obrátili preto hlavnú pozornosť „na vážne teoretické rozvinutie materializmu, na jeho aplikáciu na dejiny, t. j. na *dobudovanie* stavby materialistickej filozofie smerom *hore*. Je celkom prirodzené, že sa *obmedzili* v oblasti gnozeologie na opravu *Feuerbachových* omylov, vysmiali sa banálnostiam materialistu Dühringa, kritizovali Büchnerove chyby atď.“¹

¹ V. I. Lenin, *Sočinenija* XIV, 230.

Na inom mieste Lenin poukazuje na odlišnosť novej historickej situácie od situácie v období Marxovej a Engelsovej činnosti a znova zdôrazňuje tú istú myšlienku.

„Marx a Engels — píše Lenin — vyrastajúc z Feuerbacha a zmužnejúc v boji s fušermi, venovali prirodzene najväčšiu pozornosť dobudovaniu materialistickej filozofie smerom hore, t. j. nie k materialistickej gnozeológii, ale k materialistickému chápaniu dejín.“²

Z tejto príčiny nemali Marx a Engels, keď vytvorili novú marxistickú teóriu poznania, možnosť rozpracovať všetky jej problémy, pri mnohých z nich sa obmedzili na to, že načrtli len všeobecné riešenie, ukázali metódu ich riešenia atď. Už aj sama táto okolnosť vyžadovala si v záujmoch ďalšieho vývinu marxistickej filozofickej vedy podstatné dopracovanie materialistickej gnozeologie. Ale vec nespočívala iba v tejto abstraktnej nevyhnutnosti. Nové historické podmienky epochy imperializmu a proletárskych revolúcií, podmienky vývinu vedy a filozofie, úlohy boja proletariátu v tejto novej epoche urobili otázky gnozeologie — teórie poznania — aktuálnymi, bojovými, postavili ich do samého popredia.

Množstvo konkrétnych príčin urobilo otázky teórie poznania v novej epoche predmetom rozhorčeného boja filozofických strán, určilo marxistom naliehavú úlohu ich ďalšieho rozpracovania.

Predovšetkým musíme poukázať na to, že nová buržoázna filozofia urobila najmä z gnozeologie nástroj boja proti dialektickému materializmu, všemožne ju prekrúcajúc. Lenin upozorňuje práve na túto zvláštnosť boja medzi materializmom a idealizmom v novom historickom období v porovnaní s obdobím, keď žili Marx a Engels. V. I. Lenin strhol falošnú masku „marxizmu“ s ruských machistov — Bogdanova, Bazarova, Juškeviča a iných. V *Materializme a empiriokriticizme* píše: „Naši machisti v snahe stať sa marxistami priblížili sa k marxizmu v celkom odlišnom historickom období (t. j. od obdobia Marxa a Engelsa — M. R.), priblížili sa k nemu v čase, keď sa buržoázna filozofia špecializovala najmä na gnozeológiu.“³

Tieto Leninove slová majú obrovský význam pre chápanie novej etapy boja medzi materializmom a idealizmom, etapy, ktorá pokračuje aj v prítomnosti. Buržoázna filozofia epochy imperializmu nie náhodou sa špecializuje na gnozeológiu. Stojí za to všimnúť si samotné módné smery buržoáznej filozofie, ktoré vznikly v poslednej štvrtine XIX. stor., a dnes existujúce smery, ako je machizmus, pragmatizmus, logický empirizmus a pod., aby sme sa o tom presvedčili.

V nespočetných prúdoch buržoáznej filozofie, ktoré vznikly na konci XIX. stor. a ktoré sa teraz priživujú na hnijúcom tele kapitalistickej spoločnosti,

² V. I. Lenin, *Sočinenija* XIV, 315.

³ Tamže, 315.

nadobúda gnozeologia — teória poznania — rozhodujúci význam. Ani machisti a pragmatisti, ani fenomenologovia a tzv. „realisti“, ani ostatné škôlky dekadentnej filozofie netvorí a ani sa nepokúšajú utvoriť teórie, v ktorých by boli filozoficky zdôvodnené všeobecné zákony prírody a spoločnosti. Toto pokladajú za neriešiteľné „pseudoproblémy“, za „metafyziku“ a hlavný cieľ filozofie zužujú na gnozeologické problémy, alebo ako hovorí jeden zo stúpen-
cov logického empirizmu módného v Amerike a v Anglicku akýsi Herbert Feigl, prvoradá úloha filozofie nespočíva v chápaní ciest života, ale v odpo-
vedi na otázku:

„Ako poznávate, ako budujete poznanie“?

Táto špecializácia na gnozeologiu nie je náhodná. Má hlboké triedne korene.

Súčasní buržoázni filozofi nemajú iný cieľ okrem snahy ideologicky slúžiť imperialistom v ich boji proti pokrokovým silám sveta, proti táboru mieru, demokracii a socializmu. Mnohí buržoázni filozofi vystupujú otvorene ako zvestovatelia a trubadúri „križiackeho ťaženia“ proti SSSR a proti ľudovodemokratickým krajinám. Každý riadok ich „filozofických“ písáčiek dýcha nenávisťou k vedeckému materializmu a je podriadený úlohe idealisticky rozvracať a omamovať vedomie ľudí. A hoci horlivo zakrývajú svoje myšlienky, plné nenávisti proti človeku, maskou filozofickej nestranníckosti a apolitičnosti, sú vernými zbrojnošmi svojej triedy. Preto keď konštatujeme ich mimoriadny záujem na gnozeologii, ľahko už a priori pochopíme, aké triedne ciele sledujú.

Táto nová špecializácia na gnozeologiu vyjadruje novú stratégiu boja reakčných síl idealizmu proti materializmu a vede v zmenených historických podmienkach.

Dnes, keď veda zaznamenala a každým dňom zaznamenáva nové a nové úspechy na ceste k poznaniu najhlbších tajomstiev prírody, nie je také jednoduché vystupovať s filozofickými teóriami, ako povedzme v XVIII. stor., keď tieto teórie otvorene hlásaly, že duch alebo nejaká „absolútna idea“ stvorila prírodu, že riadi jej vývin. Aj keď v dnešnej buržoáznej filozofii nechýba ani takýto druh fantazирования, predsa hlavná tendencia je celkom iná. V čase prekvapujúcich úspechov vedy, odstraňujúcich s cesty ľudského poznávania všetku mystiku, pokúša sa buržoázna filozofia iným spôsobom obhajovať túto mystiku, takú drahú jej srdcu, takú nevyhnutnú pre vládu kapitalizmu. Taký spôsob ukázal buržoáznej filozofii už anglický kňaz a filozof Berkeley.

Tento spôsob spočíva v tom, že buržoázna filozofia naoko „uznáva“ vedu, ale za úlohu filozofie pokladá gnozeologické „spracovávanie“ vedeckých faktov a vysvetľovanie ich záverov, ktoré je vlastne iba idealistické prekrúcanie obrovských úspechov vedy a tvrdenie, že veda a vedecké formulácie nie sú odrazom prírody, odrazom zákonitého pohybu hmoty, ale subjektívnymi, ľubovoľnými konštrukciami, ktoré narábajú iba s pocitmi, že práve pocity sú základné elementy sveta, základné danosti, z ktorých sa buduje svet.

Preto sa gnozeologii dostáva takého dôležitého významu v najnovšej buržoáznej filozofii a v tom je smysel toho špecializovania sa na gnozeologiu, o ktorom hovorí V. I. Lenin. Šašovia buržoáznej vedy a filozofie nevychávajú tak gnozeologiu preto, že sa o ňu zaujímajú, aby zväčšili možnosti ľudského poznania. Zaoberajú sa toľko gnozeologiou, teóriou poznania preto, aby znemožnili poznanie, aby vykopali priepasť medzi človekom a prírodou, aby zabránili pracujúcemu ľudstvu poznať objektívne zákony skutočnosti. Gnozeologia je štrbinou, cez ktorú sa idealizmus pokúša preniknúť do vedy, aby ju snížil na úroveň teologie. Ona je tým posledným spôsobom, ktorým sa učení tmári súčasného kapitalizmu pokúšajú obhájiť beznádejnú vec idealizmu a náboženstva.

„My vám necháme vedu, p. p. prírodovedci, vy nám dajte gnozeologiu, filozofiu — to je podmienka spolužitia teologov a profesorov v „pokročilých“ kapitalistických krajinách.“⁴ Týmito slovami veľmi jasne a dôkladne vyjadril V. I. Lenin podstatu najnovšej idealistickej reakcie, usilujúcej sa pomocou gnozeologie vnucovať subjektívny idealizmus, solipsizmus, odmietat materiálnosť sveta, jeho poznateľnosť a tomu podobné.

Je pochopiteľné, že táto situácia postavila pred revolučných marxistov úlohu odhaliť subjektívno-idealistickú gnozeologiu buržoáznej filozofie, jej najnovšie záludnosti v boji proti materializmu. Na toto demaskovanie však nepostačila iba kritika, iba postavenie marxistickej teórie poznania proti idealistickej gnozeológii. Bolo treba ďalej rozvinúť marxistickú, jedine vedeckú gnozeologiu a vyzbrojiť materialistov všestranne spracovanou marxistickou teóriou.

Toto bolo tým nevyhnutnejšie, že prírodné vedy, najmä fyzika prežívajúce na konci XIX. a začiatkom XX. stor. revolúciu, dostaly sa do krízy najmä pre neschopnosť prírodovedcov postaviť sa na stanovisko dialektického materializmu vôbec a na stanovisko dialekticko-materialistickej teórie poznania zvlášť. Priebeh vedeckého vývinu v tejto perióde vyvolal úplnú nevyhnutnosť materialistického zovšeobecňovania nových objavov vedy. Bolo treba postaviť sa na odpor proti buržoáznej idealistickej filozofii, usilujúcej ťažiť z krízy v prírodnej vede a nanútiť vede svoje reakčné myšlienky. A toto v značnej miere vyžadovalo potrebu ďalšieho spracovania marxistickej gnozeologie, lebo — ako ukázal V. I. Lenin v *Materializme a empiriokriticizme* — najzávažnejšou príčinou, napomáhajúcou vznik „fyzikálneho“ idealizmu, bol „princíp relativizmu, relatívnosti nášho vedenia, princíp, ktorý sa zvlášť silno vnucuje fyzikom v čase náhleho zrútenia sa starých teórií a ktorý pri *neznalosti dialektiky* nevyhnutne vedie k idealizmu“.⁵

⁴ V. I. Lenin, *Sočinenija* XIV, 267.

⁵ Tamže, 295.

Otázky teórie poznania nepostavily však do popredia len príčiny, súvisiace s bojom proti buržoáznej filozofii a s nevyhnutnosťou materialistického zovšeobecňovania nových objavov vedy. Obrovský význam mali tu aj nové úlohy proletariátu a proletárskej strany, ktoré vznikly v spojitosti so základnými zmenami historických podmienok v období imperializmu a proletárskych revolúcií. Proletariát vstúpil do obdobia revolučných bojov, ktoré nutne viedly až k víťazstvu diktatúry robotníckej triedy. V tejto situácii bolo treba vytvoriť skutočne revolučné strany marxistického typu, schopné roznieť revolučnú iniciatívu robotníckej triedy, inšpirovať a organizovať proletariát k revolučným činom. No vytvorení takých, naozaj marxistických strán, prechodu k novým formám boja, ktoré by zodpovedaly zmenenej historickej situácii, prekážaly oportunistické strany II. internacionály. Oportunistickí vodcovia II. internacionály boli stopercentnými metafyzikmi, ktorí prispôbovali politiku proletariátu záujmom buržoázie a „nespozorovali“ základné zmeny, ktoré vznikly v novej epoche. Vyrastajúc v situácii pomerne pokojného vývinu kapitalizmu, zdogmatizovali tie črty a zvláštnosti svojej politiky, ktoré vznikly v období legálneho parlamentného boja. Celá pracovná metóda II. internacionály sledovala cieľ pokojného vrastania „starej kapitalistickej ničomnosti“ do socializmu, bola v krikľavom protirečení s novou historickou situáciou, ktorá sa utvorila na konci XIX. stor.

V. I. Lenin hovoril o vodcoch II. internacionály, že v praxi boli *nedialektikmi*; nevedeli a nechceli rozpoznať príkry zlom, ktorý sa stal vzhľadom na spoločenskú situáciu nevyhnutným...⁶

Preto napísal V. I. Lenin v článku *Krach II. internacionály*: „Tu máte živú dialektiku oportunistov: jednoduchý rast legálnych spolkov, prostý zvyk tupohlavých, no dobrosrdečných filistrov obmedziť sa na vedenie kancelárskych kníh zapríčinily, že sa vo chvíli krízy títo dobrosrdeční mešťiaci stali zapredancami, zradcami, *potláčateľmi* revolučnej energie nás. A toto nie je náhodné. Je nevyhnutné prejsť k revolučnej organizácii, vyžaduje to zmenená historická situácia, vyžaduje to epocha revolučnej činnosti proletariátu — avšak tento prechod je možný iba *proti vôli* starých vodcov, potláčateľov revolučnej energie, proti vedeniu starej strany, ich *odstránením*.“⁷

Tento prechod k revolučnej stratégii a taktike boja proletariátu vyžadoval väčšiu prácu kritiky a odhaľovania metafyzickej, dogmatickej metódy oportunistov a reformistov.

Iba aplikáciou marxistickej dialektiky, dialektickej teórie poznania, nepriateľskej každému dogmatizmu a skostnateniu myslenia, prihliadajúcej ku všetkým historickým vzratom a prelomom v spoločenskom živote — iba takou aplikáciou bolo možné určiť nové úlohy proletariátu, nové formy jeho boja.

⁶ Pozri V. I. Lenin, *Sočinenija* XXV, 237.

⁷ V. I. Lenin, *Sočinenija* XXI, 225.

Zatiaľ však kautskovci, bernsteinovci, vanderveldovci, adlerovci, martovovci a iní vodcovia II. internacionály vedome zamenili revolučnú dialektiku mŕtvym eklekticizmom, sofistickou, ktoré im slúžili ako nástroje na podvádzanie robotníckej triedy.

Západoeuropskí sociálni demokrati revidujúc marxizmus hlásali možnosť sjednotenia marxizmu s machizmom, novokantizmom. Ba aj poprední predstavitelia II. internacionály, ako Plechanov, robili v otázkach materializmu a materialistickej teórie poznania a v otázkach dialektiky ústupky idealizmu a metafyzike. V. I. Lenin ostro kritizoval Plechanova pre jeho neschopnosť aplikovať dialektiku na teóriu poznania.

Bez všestrannej a nemilosrdnej kritiky oportunistickej filozofie a reformistických strán II. internacionály, bez dôkladného spracovania marxistickej filozofie v súhlase s novými podmienkami nebolo by teda bývalo možné vyzbrojiť proletársku stranu pre rozhodný revolučný boj proti kapitalizmu. Bolo treba naostriť zbraň materialistického poznania, aby strany robotníckej triedy boli v nastávajúcom období mimoriadne složitého, búrlivého vývinu na dostatočnej výške.

Analýza novej historickej situácie taktó ukazuje, že nevyhnutnosť boja proletariátu, úlohy odhaľovania najnovších foriem idealistickej reakcie, nevyhnutnosť materialistického zovšeobecnenia nových objavov vedy postavily veľmi naliehavo, medzi mnohými inými otázkami filozofie, do popredia úlohu ďalšieho rozvítia marxistickej teórie poznania.

Túto úlohu splnil V. I. Lenin. Prvý zo všetkých marxistov pochopil podstatu machizmu ako novú formu boja idealizmu proti materializmu a v *Materializme a empiriokriticizme* nielen odhalil priepasť, rozdeľujúcu teóriu poznania dialektického materializmu a teóriu poznania empiriokriticizmu, ale aj tvorivo rozvinul marxistickú teóriu poznania a povzniesol ju na nový, vyšší stupeň. V. I. Lenin podal geniálnu materialistickú analýzu výsledkov najnovšej revolúcie v prírodnej vede a jeho myšlienky od tých čias jasne osvetľujú cesty vývinu vedy, pomáhajú vedcom prekonávať pasce a osídla, ktoré im do cesty postavili idealisti. Lenin, veľký organizátor boľševickej strany, skutočne marxistickej strany nového typu, vyzbrojil proletariát a proletársku stranu umením poznávať všetky zvraty a okľuky vo vývine histórie a viesť boj podľa meniacej sa situácie tak, aby proletariát dosiahol víťazstvo.

Súdruh Stalin ukazuje, že práve V. I. Lenin, ktorý materialisticky zovšeobecnil najdôležitejšie výdobytky vedy od Engelsovej smrti, priviedol materializmus do súhlasu s novou dobou, s novými objavmi vedy.

Spolu s V. I. Leninom pracoval na tejto úlohe jeho najlepší žiak a spolubojovník J. V. Stalin. Už vo svojej staršej práci *Anarchizmus či socializmus?* napísanej krátko pred Leninovým *Materializmom a empiriokriticizmom*, súdruh Stalin bránil marxistickú filozofiu proti úkladom nepriateľa proletariátu, jasne a dôkladne zdôvodnil význam marxistickej dialektickej metódy a mate-

rialistickej teórie pre vedu, pre boj proletariátu za socializmus. Jeho práce, napísané pred Októbrovou socialistickou revolúciou a v čase boja za vybudovanie socializmu v SSSR, venované analýze úloh robotníckej triedy, analýze foriem jej boja v každej novej historickej etape, majú obrovský význam pre ďalšie rozvitie marxistickej vedy o metóde a spôsobe poznania skutočnosti, pre aplikáciu materializmu a dialektiky na teóriu poznania.

V práci *O dialektickom a historickom materializme*, ktorá je vrcholom vývinu marxistickej filozofie, s. Stalin ešte viac vybrúsil dialekticko-materialistickú teóriu poznania. Jeho výroky v spojitosti s bojom medzi mičurinskou biológiou a weismannizmom-morganizmom očistili cestu a zabezpečili víťazstvo materialistickej biológii. Majú pre víťazstvo vedeckých princípov poznania v biológii práve taký význam ako Leninove myšlienky pre fyziku.

Leninovo spracovanie marxistickej teórie poznania je neobyčajne mnohostranné a široko rozvetvené. Mimoriadne veľký význam má leninské spracovanie dvoch najdôležitejších otázok alebo správnejšie dvoch stránok tej istej otázky marxistickej gnozeologie: otázky poznania ako odrazu objektívneho sveta a otázky zákonov tohto odrazu, foriem odrazu skutočnosti. Zastavíme sa pri týchto otázkach.

*

V. I. Lenin vo svojej nesmrteľnej práci *Materializmus a empiriokriticizmus* všetok boj proti machizmu a jeho príbuzným smerom — empiriomonizmu, empiriosymbolizmu a pod. — nezamieril náhodou. K machizmu pristupoval nielen ako k jednému z početných módných smerov buržoáznej filozofie, ktoré sa ako pena objavujú na povrchu a rýchle miznú. V. I. Lenin venoval analýze a kritike machizmu toľko pozornosti preto, lebo práve machizmus predstavuje vo svojich bezpočetných prejavoch najtypickejší systém filozofických náhľadov pre epochu zahŕňajúceho kapitalizmu a najviac odpovedá ideologickým potrebám imperialistickej buržoázie. Je preto prirodzené, že leninská kritika machizmu je dnes práve taká aktuálna ako pred štyridsiatimi rokmi, pretože súčasné formy idealistickej filozofie, všetky tie smery, ktoré robia svojmu zhnitému tovaru reklámu pestrými a krikľavými nálepkami „logického empirizmu“, „realizmu“, „personalizmu“ a pod., podobajú sa machizmu ako jedna kvapka vody druhej a v podstate sú vlastne jeho „sesterské“ podniky. Lenin si vybral z obrovskej rozmanitosti buržoázno-filozofických škôl a škôlok práve machizmus, empiriokriticizmus ako najzrejmejšie vyjadrenie vládnucej tendencie a línie v ideológii imperialismu.

V machizme sa najvýraznejšie prejavuje tá „špecializácia“ na gnozeologiu, o ktorej V. I. Lenin hovoril ako o charakteristickej črte najnovšej buržoáznej filozofie, pokúšajúcej sa prostredníctvom subjektívno-idealistickej teórie poznania škodiť vede, vyzdvihovať náboženstvo a posilniť reakčnú sociológiu. V machizme sa tiež prejavilo úsilie, charakteristické práve pre najnovšiu buržoáznu filozofiu, všemožne zakryť, zastrieť svoj idealizmus a v čase nevída-

ných úspechov vedeckého poznania vydávať idealizmus za „realizmus“. V. I. Lenin sa vysmieva niektorým ruským machistom, ktorí sa nazývajú „marxistami“ a skutočne uverili v „realizmus“ machizmu: „V dnešnej dobe sa filozof nemôže nevyhlásiť za „realistu“ a „nepriateľa idealizmu“. Už je na čase pochopiť to, páni machisti.“⁸ Ako prenikavo a svieže znejú tieto Leninove slová dnes, keď na kapitalistickom, najmä angloamerickom filozofickom trhu priam oslepujú „realistické“ reklamy.

Machizmus spĺňa „sociálnu objednávku“ imperialistickej buržoázie, „likvidujúč“ každú objektívnu príčinnosť, nevyhnutnosť a zákonitosť, vidiac v nich jednoduché vyjadrenie spojitosti pocitov.

Objektívna historická nevyhnutnosť a zákonitosť, prerážajúca si cestu cez všetky prekážky, ktoré jej stavia do cesty umierajúci kapitalizmus, vyvoláva živočíšny strach a úžas vo vedomí meštiaka usilujúceho udržať si existenciu. Zákonitosť vývinu spoločnosti s neodvratnou silou vedie ľudstvo ku komunizmu. Machizmus imponuje meštiakovmu vedomiu tým, že túto zákonitosť vyhlasuje za „neexistujúcu“. Machistická, ako aj ostatná súčasná buržoázna filozofia pokúša sa odmietaním determinizmu uvrhnúť vedomie ľudstva do slepého chaosu pocitov a vnemov, ktoré si každý môže po svojom „organizovať“, „usporiadať“. Subjektivismus, ktorý machizmus vnáša do všetkých otázok, je najadekvátnejšie filozofické vyjadrenie anarchie kapitalistickej spoločnosti, vlády buržoázneho individualizmu.

V. I. Lenin demaskuje machistickú filozofiu a súčasne rúca všetky najnovšie chytráctva buržoáznej filozofie, zamierené na to, aby obhajovali idealizmus a farárčinu a prekážaly víťaznému napredovaniu dialektického materializmu.

V. I. Lenin nemilosrdne strhol všetky masky každého druhu s machistickej idealistickej gnozeologie, zmaril šarlatánske pokusy postaviť sa v otázkach teórie poznania, ako aj vo všetkých ostatných otázkach filozofie nad bojujúce tábory, odstrániť protirečenie medzi materializmom a idealizmom. Jemu patrí zásluha za ďalšie rozvitie a prehĺbenie formulácie otázky o dvoch táboroch vo filozofii, najmä v gnozeologii, ktorý podal Engels. V. I. Lenin vyzbrojil marxistov presným a správnym kritériom hodnotenia každej filozofickej teórie, nech by sa hocako menovala alebo nech by sa zakrývala hocakým chytráctvom. Vyberá si ľubovoľné novovynájdene slovo machistov, ktoré by malo svedčiť o „neutrálnosti“ ich filozofie vo vzťahu k idealizmu a materializmu, ktoré však v skutočnosti slúži zahaleniu najčistejšieho idealizmu a stavia pre nich osudnú otázku: „Čo je prvotné a čo druhotné, či sú pocity, pojmy odrazom objektívne existujúceho vonkajšieho sveta, alebo sa vonkajší svet redukuje na pocity a predstavy človeka?“ Táto metóda umožňovala V. I. Leninovi urobiť najsložitějšíe otázky absolútne jasnými a priesračnými, dovolila

⁸ V. I. Lenin, *Sočinenija* XIV, 310.

mu ľahko rozriešiť filozofické problémy, ktoré idealisti náročky zaplietli a vedome skomplikovali.

V gnozeologických otázkach sú a môžu byť iba dve línie, ako ukázal V. I. Lenin: línia materialistická a línia idealistická a nijaká jezuitská vynachádzavosť nemôže sotrieť a zatušovať ich podstatnú protikladnosť. Jedna línia skúma poznanie ako odraz objektívneho sveta, druhá línia skúma svet ako výsledok poznania, rozkladá ho na pocity, čo znamená, že „ruší“ objektívny svet. S tohto stanoviska hodnotí V. I. Lenin machistickú teóriu poznania.

„Máme vychádzať — hovoril V. I. Lenin — od vecí k pocitom a k myšlienke? Či od myšlienky a pocitov k veciam? . . . Nijaké úskoky, nijaké sofizmy . . . nemôžu odstrániť jasný a nesporný fakt, že učenie E. Macha o veciach ako komplexoch pocitov je subjektívny idealizmus, prosté prežívanie Berkeleyho náuky.“⁹

Machizmus ako celá súčasná buržoázna filozofia náramne využíva a zneužíva pojem „skúsenosť“. Tento pojem sa považuje za „neutrálny“, t. j. ani materialistický, ani idealistický. Lenin ukazuje, že celý machizmus je postavený na falzifikácii a prekrucovaní tohto pojmu, na zamaskovaní faktu, že „skúsenosť“ môže vyjadrovať ako materialistickú, tak aj idealistickú líniu v teórii poznania. „Skúsenosť — písal V. I. Lenin — prikrýva aj materialistickú aj idealistickú linaj vo filozofii, posväcujúc ich spletenie.“¹⁰

Skúsenosť možno chápať ako súhrn pocitov, zážitkov človeka. Tak ju chápu machisti a to je výlučne idealistické chápanie skúsenosti. Skúsenosť však možno a treba chápať ako aktívnu spoluúčinnosť človeka s objektívne existujúcou prírodou, v tomto procese mení človek ako prírodu, tak aj sám seba. Tak chápal skúsenosť Lenin a to je materialistické a jedine vedecké chápanie skúsenosti. Ani Plechanov to nepochopil, chytil sa na udicu machistov a uznal za materialistické ich tvrdenie, že skúsenosť je predmetom skúmania. Plechanov v tomto prípade sišiel s jedine vedeckého marxistického stanoviska a zradil základnú požiadavku marxizmu skúmať každú otázku so stanoviska protikladnosti dvoch línií, dvoch strán vo filozofii.

V. I. Lenin všestranne rozvíja, vybrusuje a za základný bod všetkých otázok teórie poznania určuje práve túto požiadavku marxizmu, marxistickú tézu o podstatnom protiklade materialistickej a idealistickej gnozeologie. Marxovu a Engelsovu tézu o dvoch táborech vo filozofii rozvinul V. I. Lenin v súladné učenie o stranníckosti filozofie, o stranníckosti gnozeologie. Zmieňujúc sa o politickej ekonomii ukázal V. I. Lenin, že „v súčasnej spoločnosti je práve takou *stranníckou* vedou, ako aj *gnozeologia*“.¹¹

⁹ V. I. Lenin, *Sočinenija* XIV, 30.

¹⁰ Tamže, 135.

¹¹ Tamže, 328.

Lenin v práci *Materializmus a empiriokriticizmus* shrňa výklad otázky o machizme a píše, že „za gnozeologickou scholastikou empiriokriticizmu nemožno nevidieť boj strán vo filozofii, boj, ktorý koniec-koncov vyjadruje tendencie a ideologiu nepriateľských tried súčasnej spoločnosti“.¹² Lenin pranie ruje bezpartajnosť vo filozofii, nazývajúc „neutrálnosť“ filozofa lokajstvom fideizmu.¹³

Leninov *Materializmus a empiriokriticizmus* je ako všetky jeho filozofické prejavy príkladom revolučného boja materialistu proti filozofickému idealizmu, proti tmárstvu v buržoáznej filozofii a vede, príkladom vášnivej obhajoby proletárskeho revolucionára, jedine správnych vedeckých náhľadov na svet a jeho poznanie.

V. I. Lenin odhalil pravú podstatu najnovšej gnozeologickej scholastiky empiriokriticizmu a iných módných smerov buržoáznej filozofie a postavil proti nim a vypracoval základné idey marxistickej teórie poznania. S menom V. I. Lenina je spojené najdôkladnejšie spracovanie tézy marxistickej teórie poznania — tézy o poznaní ako *odraze* objektívneho sveta. Celkom oprávnené sa u nás hovorí o *leninskej* teórii odrazu. V. I. Lenin vniesol do tejto teórie tak mnoho dôležitého a cenného, že nemôžeme urobiť ani krok vpred v otázkach poznania, ak sa neprizrieme k Leninovmu prínosu.

V. I. Lenin pokladá tézu, že poznanie je odrazom vonkajšieho sveta, za *základnú* tézu pre marxistickú gnozeologiu. V *Desiatich otázkach referentovi* namierených proti Bogdanovi píše Lenin: „Či referent priznáva, že základom teórie poznania dialektického materializmu je uznávanie vonkajšieho sveta a jeho odraz v ľudskej hlave?“¹⁴

V. I. Lenin neúprosne pranieroval i ten najmenší ústupok idealizmu a agnosticizmu v tejto otázke. Keď sa Plechanov dopustil známej a „zjavnej chyby pri výklade materializmu“¹⁵ v otázke, či ľudské pocity, pojmy sú odrazom objektívnych vecí alebo sú ich symbolmi, hieroglyfmi, V. I. Lenin podrobil Plechanova ostrej kritike. Nepripustil ani najmenšieho zmätku v takej zásadnej otázke a poukázal na to, že taký zmätok je priamou cestou k idealistickému odmietaniu vonkajšieho objektívneho sveta. Stačí najmenší náznak, že medzi pocitmi a vecami niet spojitosti, aby sa človek ocitol v zajatí agnosticizmu a idealizmu. A to znamená podkopávať poznanie, podceňovať tento veľký nástroj ľudskej praxe. Kritizujúc Helmholtzovu „teóriu symbolov“ V. I. Lenin písal:

„Ak pocity nie sú obrazmi vecí, ale len znakmi alebo symbolmi, ktoré ne-

¹² V. I. Lenin, *Sočinenija* XIV, 343.

¹³ Tamže, 329.

¹⁴ Tamže, 3.

¹⁵ Tamže, 226.

majú „nijakú podobnosť“ s nimi, potom . . . je pochybné, či existujú vonkajšie predmety, lebo znaky alebo symboly sú úplne možné, aj keď označujú domnelé veci, a každý pozná príklady *takých* znakov alebo symbolov.“¹⁶

V. I. Lenin tvrdí, že v pocitoch a pojmoch človeka treba vidieť kópie skutočných vecí a procesov prírody, zobrazenia, snímky, zrkadlové zobrazenia vecí, obrazy predmetov.

Je pochopiteľné, prečo V. I. Lenin tak kategoricky obhajoval tento základný bod marxistickej gnozeologie. Idealizmus napáda najmä tento bod, tento základ materialistickej teórie poznania, aby nastolil fideizmus a farárčinu. Ak sú pocity a predstavy kópiami, odrazmi skutočnosti, potom poznanie neodtrháva, neoddeľuje človeka od prírody, ale ich sjednocuje, pomáha človeku prenikať do podstaty vecí na základe praktického pretvárania prírody, odkrývať objektívne zákony sveta. Pre materialistu — ako hovorí V. I. Lenin — pocity sú faktom *spojenia* človeka s objektívnym svetom. Pre idealistu pocity sú faktom ich odtrhnutia a oddelenia.

„Pre každého prírodovedca — poukazuje V. I. Lenin — ktorý sa nedal zmiast profesorskou filozofiou, i pre každého materialistu je pocit skutočne bezprostredným spojením vedomia s vonkajším svetom, premenou energie vonkajšieho podráždenia na fakt vedomia. Túto premenu pozoroval každý človek miliónkrát a pozoruje ju skutočne na každom kroku. Sofizma idealistickej filozofie je v tom, že pocit sa nepokladá za spojenie vedomia s vonkajším svetom, ale za priehradu, za stenu, oddeľujúcu vedomie od vonkajšieho sveta — nepokladá sa za obraz vonkajšieho javu odpovedajúceho pocitu, ale za »jediné súcno.«“¹⁷

V. I. Lenin vyvracia túto sofizmu a vyzbrojuje tým marxistov na mnohé desaťročia pre boj proti záludnostiam idealistov. Lebo podstatou celého súčasného idealizmu je toto sofistické chápanie, ktoré mení funkciu pocitov, predstáv, pojmov človeka, ako *obrazov* vonkajšieho sveta, na prostriedok popierania vonkajšieho sveta, na prostriedok rozplynutia sveta na subjektívne zážitky ľudí. A práve tak ako pred štyridsiatimi rokmi, ne jeden predstaviteľ západnej prírodnej vedy naletel na túto sofistickú nástrahu. Keď napr. Einstein vyhlasuje, že — „keď sa pokúšame nájsť cestu cez labyrint pozorovaných faktov, usporadovať a postihnúť svet našich smyslových vnemov“ pomocou fyzikálnych teórií¹⁸ a tak sa usilujeme poznať skutočnosť, podobáme sa tým, ktorí sa pokúšajú poznať mechanizmus hodiniiek, pre nás navždy skrytý, — znamená to, že tento prírodovedec obhajuje pozíciu „fyzikálneho“ idealizmu. V tom je predovšetkým celý význam „špecializácie na gnozeologiu“ buržoázných filozofov. Nepotrebujú nič iné. Uznajte — hovoria — že naše pocity

¹⁶ V. I. Lenin, *Sočinenija* XIV, 222.

¹⁷ Tamže, 39—40.

¹⁸ A. Einstein i L. Infeld, *Evolucija fiziki*, Gostechizdat, 1948, 263.

nie sú obrazmi vonkajšieho objektívneho sveta a my uznáme uzávery vašej fyziky. Inak povediac, oni potom ľahko dokážu, že mimo pocitov niet nijakého objektívneho sveta, že pocity sú jediným svetom.

Aby sme ukázali, nakoľko prezieravo zachytil V. I. Lenin základnú tendenciu a predovšetkým spôsoby boja súčasných idealistov proti filozofickému materializmu, uvediem nový príklad. V knihe *Filozofia dvadsiateho storočia*, ktorá vyšla r. 1947 v Amerike, vytlačený je článok už spomínaného Herberta Feigla pod nadpisom *Logický empirizmus*. Logický empirizmus alebo logický pozitivizmus, najmódnejšia filozofia v Anglicku a v USA, je príkladom toho filozofického tmárstva a gnozeologického čarodejstva, ktorého predkov demaskoval Lenin. Smysel tohto módného smeru je v tom, že požaduje „rekonštrukciu“ ľudského poznania so stanoviska logického empirizmu. Táto rekonštrukcia sa musí redukovať na logickú analýzu a overovanie smyslu pojmov. A takto uskutočňuje sa logická analýza pojmu „reálnosť“ a „empirická verifikácia“ tohto slova.

S tohto stanoviska možno definovať pojem *reálnosť* takto: „Reálnosť skál a stromov — čítame v spomínanom Feiglovom článku — hviezd i atomov, radiácie i sily ľudského rozumu a sociálnych skupín, historických udalostí a ekonomických procesov podlieha empirickej verifikácii (čo rozumie pod „empirickou verifikáciou“, uvidíme ihneď — M. R.). Avšak mnohí filozofi sa zrejme neuspokojili takýmto empirickým chápaním skutočnosti. Nevzali si poučenie od Jamesa, podľa ktorého „veci sú tým, čo o nich vieme“, alebo ako sme my povedali s väčšou ostražitosťou: Jediný spôsob hovorenia o veciach, ktorý má smysel, je hovoriť v pojmoch, v ktorých ich poznávame.“

Ako vidíme, je tu všetko, o čom sa V. I. Lenin zmieňoval ako o nevyhnutnom príslušenstve súčasnej subjektívno-idealistickej gnozeologie: je tu aj empirizmus, aj uznávanie reálnosti i všetko, čo môže ukolísať dôverčivých ľudí. No reálnosť sa priznáva s „maličkou“ výhradou: reálnosť je to, čo je ozrejmované v pojmoch a pocitoch. Všetko ostatné, čo nie je ozrejmované v pojmoch a pocitoch, nie je reálne; to je už „metafyzika“. Či existuje reálnosť mimo pocitov, nemožno so stanoviska logického empirizmu riešiť, lebo čo môžem hovoriť o tom, čo nevnímam? V tom spočíva metóda „empirickej verifikácie“: ak nevidím predmet, ak ho nevnímam, ako môžem hovoriť o jeho reálnosti? To znamená, nemožno hovoriť o nijakej reálnosti okrem mojich pojmov a pocitov.

„Ako všade inde i tu — pokračuje Feigl — platí Wittgensteinov výrok: »O čom nemožno hovoriť, o tom treba mlčať.« V skutočnosti otázka, či má to, čo nie je dané v bezprostrednom vnímaní, to isté „bezprostredné vnímanie“ existencie, ako to, čo je dané v skúsenosti, je podstatnou otázkou problému skutočnosti: tento problém ostáva navždy neriešiteľný. Tak to musí byť nie preto, že riešenie tejto otázky presahuje hranice ľudských možností, ale

i preto, že samo použitie pojmov (výrazov, termínov) vylučuje možnosť riešenia.“

Na základe toho nemožno hovoriť napr. o existencii hmoty mimo mojej skúsenosti, pretože vraj v samom tomto pojme je „logické protirečenie“: „Čo môžem povedať o predmete, ktorý je daný mimo mojej vlastnej skúsenosti?“

Tak vyzerá posledná „pevnosť“ idealistickej obrany alebo správnejšie žalostné zrúcaniny tejto pevnosti, pretože ju už pred štyridsiatimi rokmi V. I. Lenin zbúral do základov.

Idealisti, ktorí vyčerpali všetky prostriedky boja proti nevyvratiteľnej marxistickej teórii poznania, nachádzajú svoje posledné útočisko v úplne formalistickej „analýze“ slov. Ľudské pocity, vnemy, pojmy prekrucujú na prázdne slová, na ľubovoľné „inštrumenty“ človeka, lebo sa ako ohňa boja priznať, že sú odrazom objektívnej skutočnosti, pretože by potom neostalo miesto pre boha, pre náboženstvo, pre fideizmus, pretože by bolo nevyhnutné priznať existenciu objektívnej príčinnosti a v dôsledku toho existenciu historickej nevyhnutnosti vedúcej k zániku kapitalizmu. Súčasný idealizmus je nútený utiekať sa k takýmto smutným metódam. Veda a jej vývin nedáva v dnešnej dobe nijakú možnosť argumentovať na obranu idealizmu, ktorý sa prežil. Zásluha veľkých ruských fyziologov Sečenova a Pavlova spočíva v tom, že urobili všetko možné, aby vyvrátili všetky fantastické predstavy o psychickej činnosti. Pavlovovo učenie o vyššej nervovej činnosti jasne potvrdzuje materialistickú teóriu odrazu, je neotrasiteľným prírodovedným fundamentom marxisticko-leninskej gnozeologie.

Pavlovova teória podmienených reflexov prvý raz v histórii vedy odhalila fyziologický mechanizmus psychickej činnosti zvierat a človeka, dôkladne zdôvodnila so stanoviska prírodovedy leninskú tézu, že poznanie „môže byť len vtedy biologicky užitočné, užitočné v ľudskej praxi, na zachovanie života, na zachovanie druhu, ak odráža objektívnu pravdu, nezávislú od človeka“.¹⁹

Pavlov dokázal, že živočích, už ani nehovoriac o človeku, nemohol by existovať, keby nebol schopný v medziach jemu zodpovedajúcich správne sa orientovať v prostredí, ktoré ho obklopuje, odrážať v mozgu vplyvy, ktoré pôsobia zvonka. Dočasné spoje, ktoré sa tvoria medzi živočíchom a vonkajšími podmienkami prostredníctvom fyziologického mechanizmu podmienených reflexov a ktoré znamenajú schopnosť živočíchov správne odrážať a reagovať na vonkajšie vplyvy, sú tiež „formou poznania“, biologicky užitočnou na „zachovanie života, na zachovanie druhu“.

Preto nie je náhodné, že všetci súčasní idealisti napádajú Pavlovovo učenie, usilujúc sa ho diskreditovať. Veľmi dobre vedia, že toto učenie, mate-

¹⁹ V. I. Lenin, *Sočinenija* XIV, 127.

rialistické od začiatku do konca, berie všetku pôdu zpod nôh idealizmu, takže nezostávajú preň v oblasti prírodovedy nijaké zadné dvierka.

Obhajujúc a rozvíjajúc ďalej marxistickú teóriu V. I. Lenin ukázal na príklade hlbokkej krízy, ktorú na konci XIX. stor. prežívala fyzika, že veda nemôže napredovať, ak odmieta ponímať ľudské poznanie ako odraz objektívnej prírody. Nezvratne dokázal, že s filozofického hľadiska podstata krízy spočíva práve v tejto odchýlke od materialistickej gnozeologie. V. I. Lenin došiel na základe analýzy obrovského faktového materiálu, súvisiaceho s najnovšou revolúciou v prírodnej vede a s idealistickým kolísaním mnohých prírodovedcov, k tomuto uzáveru:

„Teda s filozofického hľadiska podstata „krízy v súčasnej fyzike“ spočíva v tom, že stará fyzika chápala svoje teórie ako „reálne poznanie materiálneho sveta“, t. j. odraz objektívnej skutočnosti. Nový smer vo fyzike (smer „fyzikálneho“ idealizmu — M. R.) vidí v teórii iba symboly, znaky, označenia pre prax, t. j. odmieta existenciu objektívnej skutočnosti, nezávislej od nášho vedomia, ktorú odráža.“²⁰

Tento Leninov uzáver je dnes práve taký aktuálny, aký bol v čase, keď ho Lenin formuloval. V. I. Lenin postavil proti ľživej, fideistickej teórii idealistov a anarchistov o pocitoch a vnemoch človeka ako znakoch a symboloch materialistické učenie o *objektívnej pravde*, ktorú človek poznáva vo forme pocitov, vnemov, pojmov, zákonov atď. Spracovaním otázky objektívnej pravdy V. I. Lenin obohatil a konkretizoval materialistickú teóriu odrazu, pozdvihol ju na vyšší stupeň. V. I. Lenin usvedčil najnovšie spôsoby idealistického odmietania objektívnej pravdy, ktoré tkvejú v tom, že objektívnosť pravdy zamieňajú za „všeobecný význam“, za „organizáciu kolektívnej skúsenosti“ a tomu podobne, ako sa to pokúšali robiť ruskí machisti — Bogdanov a iní. Ukázal na to, že toto všetko je len novým označením, novou formuláciou starého subjektívneho idealizmu.

V. I. Lenin odkryl pravú podstatu, vedecký smysel pojmu objektívnej pravdy. Tento smysel si možno osvojiť — ukázal Lenin — len so stanoviska základnej zásady materializmu, a to najmä so stanoviska, že existuje „odrážané nezávisle od odrážajúceho (nezávisle od poznania vonkajšieho sveta)“.²¹ S tohto jedine vedeckého stanoviska je otázka, čo je objektívna pravda a či existuje, totožná s otázkou, „či ľudské predstavy môžu mať obsah, nezávislý od subjektu, nezávislý ani od človeka ani od ľudstva“.²²

V. I. Lenin si takto postavil otázku — a inak ani nemohla byť postavená — a dal na ňu túto odpoveď: verný odraz nezávisle existujúceho vonkajšieho sveta v našich pocitoch a pojmoch dáva nám objektívnu pravdu. Obsah na-

²⁰ V. I. Lenin, *Sočinenija* XIV, 243.

²¹ Tamže, 111.

²² Tamže, 110.

ších predstáv nezávislý od subjektu čerpá ľudské poznanie z vonkajšieho sveta, z objektívnej prírody. Naše pocity a pojmy ani nemôžu mať iný obsah. Človek môže vo svojich pojmoch komoliť tento obsah, môže ho odrážať fantasticky, no vždy a v každom obsahu vedeckého poznania je nezávisle od nás existujúci vonkajší svet. Poznanie, pocity, pojmy atď. sú len formami tohto objektívneho odrazu, pretože ho môžu iba odrážať, kopírovať.

Súdruh Stalin už v knihe *Anarchizmus či socializmus?* kritizoval idealistov a podal hlboký výklad tejto tézy marxizmu, úplne sa shodujúci s tým, čo hovoril V. I. Lenin v *Materializme a empiriokriticizme*.

„Ak nazveme materiálnu stránku — písal s. Stalin — vonkajšie podmienky, bytie a iné podobné javy *obsahom*, môžeme ideálnu stránku, vedomie a iné podobné javy nazvať *formou*.“²³

Podľa Lenina a Stalina objektívna pravda je správnym odrazom tohto obsahu.

„Uznať, že naše pocity sú obrazmi vonkajšieho sveta — priznať objektívnu pravdu — stáť na stanovisku materialistickej teórie poznania — to je jedno a to isté.“²⁴

Lenin skúmal otázku o objektívnej pravde, ako aj celú teóriu odrazu v tesnom súvisi s otázkou o význame praxe pre gnozeologiu. Objektívnosť ľudského odrazu vecí, ktoré existujú mimo nás, potvrdzuje sa praxou, praktickou činnosťou ľudí. V. I. Lenin dokázal, že tzv. skúsenosť alebo „empirická verifikácia“ u machistov, empiriomonistov, empiriosymbolistov a pod. je od skutočne vedeckého materialistického kritéria overovania pravdivosti nášho poznania tak ďaleko ako nebo od zeme, pretože tieto výrazy, okrem subjektívno-idealistického ohraničovania poznania, nemajú iného smyslu.

Zmieňujúc sa o známych výrokoch Engelsových o tom, že sa v praxi overuje pravdivosť ľudských vnemov a predstáv, správnosť odrazu mimo nás existujúcej skutočnosti, V. I. Lenin napísal:

„Tu je teda vyložená materialistická teória, teória o odrážaní predmetov v myslí úplne jasne: mimo nás existujú veci. Naše vnemy a predstavy sú ich obrazom. Overovanie týchto obrazov, oddelenie pravdivých od nepravdivých robí sa praxou.“²⁵

Ako starí, tak aj noví idealisti nemôžu postaviť nič proti materialistickému kritériu pravdy. Súčasní idealisti nevládku vyvrátiť tento najzákladnejší princíp marxistickej teórie poznania a priberajú si na pomoc argumenty z politiky. Napr. Russell v článku *Filozofia v dvadsiatom storočí* vyhlasuje, že iba tí, ktorí využívajú filozofiu pre politické ciele, dávajú ju do súvisu s praxou. Preto sú vraj v Rusku materialisti červení a idealisti bieli. Russell v závere teda vyhlasuje: zlá filozofia má praktické dôsledky, zatiaľ čo dobrá filozofia

²³ J. V. Stalin, *Spisy* I, 313.

²⁴ V. I. Lenin, *Sočinenija* XIV, 117.

²⁵ Tamže, 97.

ich nemá. Podobným spôsobom sa buržoázni filozofi usilujú otriasť hutnou stavbou marxistickej filozofie. Taká je obmedzenosť dnešných čarodejníkov buržoáznej filozofie, predstierajúcich, že sú „slobodní bez politiky“, hoci každou svojou myšlienkou, každým svojím dychom slúžia svojmu imperialistickému chlebobarcovi.

Áno, niet priamejších a dôslednejších prívržencov názoru na spojitosť filozofie s politikou a praxou ako sú revoluční marxisti. A to z tej jednoduchej príčiny, že obhajujú a rozvíjajú jedinú vedeckú teóriu poznania. Teória poznania izolujúca sa od praxe, je teóriou, namierenou proti poznaniu objektívnej zákonitosti sveta, usilujúcej zahaliť a nie odкрыť tieto zákony. Taká je predovšetkým idealistická „teória poznania“. Buržoázna filozofia odmietaním objektívnych zákonov ani nemôže lepšie demonštrovať svoju spojitosť s politikou, (ktorú navonok nepriznáva) s politikou reakčnou, imperialistickou a nie pokrokovou.

V. I. Lenin v *Materializme a empiriokriticizme* nepopierateľne dokázal neoddeliteľnú súvislosť „reakčnej gnozeologie s reakčnými úsiliami v sociológii“.²⁶

V. I. Lenin ďalej rozviedol a neobyčajne dôkladne vypracoval Marxovu a Engelsovu tézu, ktorá spôsobila úplný prevrat v teórii poznania, o tom, že v praxi sú koncentrované všetky otázky teórie poznania. „Stanovisko života a praxe — tvrdí V. I. Lenin — musí byť prvým a základným stanoviskom teórie poznania.“ To, čo potvrdzuje prax, je posledná jediná objektívna pravda, hovoril V. I. Lenin a tento uzáver nevyhnutne vyplýva iba z marxistickej gnozeologie, ktorá vyzbrojuje človeka silnými zbraňami poznania a nie že by ho naopak odzbrojovala.

Otázka o mieste praxe v teórii poznania získala v novšej dobe tým väčší význam, že nepriatelia revolučného marxizmu, reformisti všetkých odtienkov — bernsteinovci, kautskovci, menševici a pod. zhruba revidovali tento dôležitý bod marxistického učenia. Charakteristickou črtou ich filozofie a praktickej činnosti bolo odtrhnutie teórie od praxe, priznávanie sa k marxizmu formálne, avšak prakticky boj proti nemu.

Bojujúc proti tejto revízii Lenin a Stalin podali úplné a konečné vypracovanie tejto otázky a jej dôležitosti pre vedu a činnosť komunistickej strany. Ukázali, že teória sa bez praxe stáva bezpredmetnou. Prax stavia pred teóriou určité potreby a teória sa stáva veľkou hybnou silou iba vtedy, ak ich vyplňa, ak sa organicky spája s potrebami života a zovšeobecňuje životné procesy. Mimo praxe, učí Lenin a Stalin, teória prestáva byť tvorivou a stáva sa mŕtvou dogmou, skostnateným súhrnom pojmov. No súčasne sama „prax je slepou, ak si neosvetľuje cestu revolučnou teóriou“.²⁷

²⁶ V. I. Lenin, *Sočinenija* VI, 89.

²⁷ J. V. Stalin, *Sočinenija* XIV, 321.

Lenin a Stalin vysoko pozdvihli význam revolučnej vedeckej teórie pre prax, pre budovanie nového komunistického sveta. A tento význam teórie vyvodili bezprostredne zo základných téz marxistickej gnozeologie, z jej téz o poznateľnosti sveta, o schopnosti človeka poznávať objektívnu pravdu; z teórie odrazu. Spojenie medzi marxistickou teóriou poznania a praktickou činnosťou proletárskej strany krásne ukazuje J. V. Stalin v práci *O dialektickom a historickom materializme*. Súdruh Stalin ukazuje, že použitie marxistických téz na spoločnosť, téz, že svet poznávame a že naše poznanie o zákonoch vývinu prírody je spoľahlivé, umožnilo premeniť vedu o spoločnosti na vedu práve takú presnú, ako je napr. biológia. Táto praktická sila marxistickej vedy o spoločnosti našla svoje úplné vyjadrenie v celej slávnej a hrdinskej histórii marxizmu, najmä v boji sovietskeho ľudu pod vedením bolševickej strany za vybudovanie socializmu v SSSR.

*

V. I. Lenin nielen obhájil a ďalej rozvinul materialistickú teóriu odrazu v boji proti najnovšej buržoáznej filozofii, ale vo svojom spracovaní marxistickej teórie poznania venoval i veľkú pozornosť otázke *zákonov* odrazu v ľudskom poznaní objektívneho sveta, *zákonov* poznania skutočnosti.

Táto stránka marxistickej gnozeologie nadobudla znova prvoradý význam v spojitosti s novou etapou boja proti idealizmu a s krízou vo fyzike, v spojitosti s úlohami proletárskej strany v novej epoche. Spracovanie tejto najdôležitejšej stránky marxistickej gnozeologie našlo svoje konkrétne vyjadrenie v Leninovom formulovaní a riešení otázky o *aplikácii materialistickej dialektiky na poznanie, o dialektike ako teórii poznania*.

V. I. Lenin ukázal v rade svojich prác na to, že nedostatok starého metafyzického materializmu spočíval v neschopnosti použiť dialektiku v teórii odrazu, v procese a vývine poznania.²⁸ Starí materialisti vedeli, že poznanie je odrazom objektívneho sveta, že pocity a pojmy človeka čerpajú svoj obsah zo sveta, z prírody. Ich boj proti idealizmu mal s tejto stránky veľký význam pre vývin vedeckej gnozeologie. Avšak starí materialisti sa veľmi málo zaoberali otázkou, ako vedomie odráža a poznáva skutočnosť, aké sú princípy, zákony tohto poznania. Predstavovali si veľmi zjednodušene proces pretvárania materiálneho na ideálne v hlave človeka, a preto nemohli pochopiť aktívnu úlohu myslenia. Toto mal predovšetkým na zreteli V. I. Lenin, keď hovoril, že metafyzickí materialisti nevedeli aplikovať dialektiku na teóriu odrazu.

Marxizmus prekonal aj túto obmedzenosť starého materializmu a ukázal, že bez použitia ním vytvorenej materialistickej dialektiky na poznanie nemožno urobiť ani krok v otázkach gnozeologie. V novej dobe po Marxovi a Engelsovi nadobudla táto otázka zvlášť živý význam. V. I. Lenin v *Mate-*

²⁸ V. I. Lenin, *Filosofskije tetradi*, Gospolitizdat, 1947, 330.

rializme a empiriokriticizme ukázal, že najdôležitejšou príčinou, ktorá zrodila „fyzikálny idealizmus“, nie je ani tak nepochopenie, že pocity a pojmy človeka sú odrazom objektívneho sveta, ako neschopnosť skúmať proces poznania *dialekticky*, prekrucovanie zákonov poznania, zamenenie dialektiky relativizmom. Machizmus, ako všetka buržoázna filozofia posledných desaťročí, postavil princíp relativizmu za hlavnú ideu svojho boja proti marxizmu a marxistickej teórii poznania a pomocou relativizmu vedome mátie prírodovedcov, zamotávajúc ich do svojej scholatiky. V. I. Lenin ukázal, že otázka vzťahu relativizmu a dialektiky „je azda najdôležitejšou pre vysvetlenie chybných teoretických uzáverov machizmu.“²⁹ Princíp relativizmu, t. j. relatívnosti nášho vedomia, ako ukázal V. I. Lenin, vnucuje sa fyzikom s mimoriadnou silou v dobe prudkého rozpadu starých teórií a tento princíp „*pri neznanosti dialektiky* — nevyhnutne vedie k idealizmu“.³⁰

Súčasný stav buržoáznej prírodnej vedy dosvedčuje, nakoľko mal V. I. Lenin pravdu, keď nazval relativizmus jednou z najvážnejších príčin, ktoré daly vznik fyzikálnemu idealizmu. Relativizmus úplne prevláda u tých prírodovedcov, ktorí sa chytili na vnadidlo súčasných idealistických filozofov, a to ich vedie priamou cestou k odmietaniu objektívnej pravdy, objektívneho sveta. Vývin vedy, vyvracajúci rad starých právd a nastoľujúci nové pravdy, zodpovedajúce dnešnej úrovni poznania, názorne dokazuje relatívnosť nášho poznania a otvára naširoko dvere preniknutiu do dialektickej náuky. No idealisti využívajú akúkoľvek štrbinu, aby ňou prepašovali vieru v boha, hovoria prírodovedcom: každá pravda je relatívna, to, čo včera bola pravda, dnes je lož; to znamená, že v poznaní niet a ani nemôže byť nič stabilného, z toho však vyplýva, že poznanie vo všeobecnosti nie je nič iné ako ľubovoľná konštrukcia rozumu a pojmy a pocity sú len vhodnými znakmi na označenie našej skúsenosti.

Alebo ako hovorí jeden z amerických filozofov, akýsi Ducasse:

„To, že nemožno ani dokázať ani vyvrátiť základný princíp ktorejkoľvek ontologie, znamená, že je s logického stanoviska ľubovoľným výtvarom a charakterizuje vkus, rozmar alebo temperament tej osoby, ktorá je jeho stúpencom. Ak sa však prijme tento náhľad, potom jedine možným uzáverom z neho vyvedeným bude znášanlivosť, ktorú sme povinní prejavovať vzhľadom na rozličný vkus, napr. na vkus v oblasti vína alebo potravy. Všeobecným stanoviskom teda je téza o úplnej relatívnosti mimologických faktorov, ktoré tvoria ozajstné základy metafyzických systémov.“

„Znášanlivosť“ buržoáznych filozofov k rozličným „vkusom“ — to je znášanlivosť k mystike, k vedomému odmietaniu jestvovania vonkajšieho, od ľudského poznania nezávislého sveta. Predovšetkým z tejto príčiny sa sú-

²⁹ V. I. Lenin, *Sočinenija* XIV, 295.

³⁰ Tamže.

časní filozofickí sluhovia buržoázie zachytávajú ktorejkoľvek novej teórie v prírodných vedách: či už je to teória relativity alebo „princíp neurčitosti“, alebo čokoľvek iné, aby prepašovali myšlienku o absolútnej relatívnosti ľudského poznania a spolu s ňou tiež myšlienku o nemožnosti objektívnej pravdy.

Predstavitelia jedného z najtmárskejších smerov v súčasnej americkej filozofii, tzv. personalizmu, ktorý uznáva boha ako „podstatu sveta a prameň každej skutočnosti“, predstavitelia tejto „filozofie“ otvorene hlásajú, že princíp relativity im pomáha obhájiť jedinečnú reálnosť duchovnej osobnosti, ktorá vraj má omnoho väčšiu dôležitosť „než hociktorá zo známych činností atomu“.

V. I. Lenin zasadil zničujúci úder relativistickým teóriám buržoáznej filozofie. Pokračujúc v práci, ktorú začali Marx a Engels, dôkladným a všestranným spracovaním otázky dialektiky poznania priniesol vzácny príspevok k marxistickej gnozeológii. Ukázal, ako vedomie odráža skutočnosť, odkryl složitú dialektiku procesu tohto odrazu, podal kritiku metafyzických predstáv, ktoré pozerajú na poznanie ako na mŕtvy, odzrkadľujúci akt, odhalil pravdivý vzájomný vzťah relatívneho a absolútneho v procese poznania, zdôvodnil úlohu rozličných foriem odrazu skutočnosti — živého smyslového odrazu, abstraktných pojmov, ukázal vzájomný vzťah historického a logického v procese poznania. V rámci prednášky niet možnosti hoci len zbežne sa dotknúť všetkých týchto otázok. Poukážem iba na niektoré z nich.

V. I. Lenin predovšetkým rozviedol a zdôvodnil tézu, že v marxistickej filozofii niet nejakej osobitnej teórie poznania, odlišnej a izolovanej od materialistickej dialektiky, že dialektika zahŕňa logiku i teóriu poznania, že dialektika je teóriou poznania. V článku *Karol Marx* V. I. Lenin poukazuje, že dialektika, ako ju chápe Marx, „zahŕňa to, čo teraz menujú teóriou poznania, gnozeológiou, ktorá musí skúmať svoj predmet aj historicky, študujú a zovšeobecňujú pôvod a vývin poznania, prechod od nepoznania k poznaniu“.³¹ V. I. Lenin podrobil ostrej kritike Plechanova za to, že nepochopil túto dôležitú marxistickú pravdu. Vo svojom fragmente *K otázke dialektiky* V. I. Lenin píše: „Dialektika je tiež teóriou poznania ... marxizmu: pozrime na akú „stránku“ veci (to nie je „stránka“, ale *podstata* veci) obrátil pozornosť Plechanov, nehovoriac už o druhých marxistoch.“³²

Bez aplikácie dialektiky na poznanie nebolo by bývalo možné úspešne bojovať proti najnovším odrodám buržoáznej filozofie, proti tým uzáverom, ktoré táto filozofia vyvodzovala v súvislosti s krízou vo fyzike, nebolo by bývalo možné popohnať a tvorčím spôsobom rozvinúť marxizmus a marxistickú gnozeológiu, keby sa nebola venovala značná pozornosť spracovaniu

³¹ V. I. Lenin, *Sočinenija* XXI, 38.

³² V. I. Lenin, *Sočinenija* XXI, 38.

tejto otázky. Plechanov však túto otázku nechal nepovšimnutú. Táto okolnosť hrala prvoradú úlohu v tom, že sa Plechanov nevedel ubrániť machizmu a úplne prehliadol jeho spojitosť s najnovšou revolúciou v prírodnej vede.

Leninská téza, že dialektika je aj teóriou poznania, namierená je svojím hrotom proti odtrhnutiu učenia o bytí od učenia o vedomí, ktoré je také charakteristické pre buržoázu filozofiu. V. I. Lenin dokazuje, že taký rozpor je možný len s klamného, t. j. idealistického stanoviska, s ktorého poznanie nie je odrazom, nie je napodobnením objektívneho sveta v myslí, ale procesom, v ktorom sa tento svet tvorí. Toto odtrhnutie v súčasnej buržoáznej filozofii dosiahlo svoj kulminálny bod. Logika a teória poznania sa pokladajú za vedy o čistých formách myslenia, neskúmajú objekty, ani objektívne reálne veci, ale slová, vety a pod.

V. I. Lenin rozvádza túto tézu, že dialektika je aj teóriou poznania, že logika, dialektika a teória poznania sú jedno a to isté, súčasne dokazuje, že logické formy, zákony poznania nie sú ničím iným než formami odrazu, zákonmi poznania samej objektívnej skutočnosti. Svet sa vyvíja dialekticky, a teda aj poznanie musí odpovedať tomuto vývinu, musí byť jeho odliatkom. Vedecké poznanie neodráža nijaké iné zákony ako dialektické zákony objektívneho sveta. V objektívnom svete všetky javy spolu súvisia, prechádzajú jeden do druhého, sú v procese nepretržitého vývinu, v stave boja protirečení atď. Z toho vyplýva, že logické kategórie, pojmy a ostatné formy poznania, ktoré odrážajú tie alebo iné stránky skutočnosti, musia teda práve tak spolu súvisieť, musia byť premenné, jednotné v protirečeniach, inak nedosiahnu svoj cieľ — byť správnymi formami odrazu objektívneho sveta.

V. I. Lenin píše v jednej z poznámok vo *Filozofických sošitoch*: „... ak sa všetko vyvíja, či sa to vzťahuje aj na samy všeobecné pojmy a kategórie myslenia? Ak nie, znamená to, že myslenie nie je spojené s bytím. Ak áno, znamená to, že existuje dialektika pojmov a dialektika poznania, ktorá má objektívny význam.“³³

Preto V. I. Lenin definuje logiku nie ako učenie o vonkajších formách myslenia, t. j. o vonkajších vo vzťahu k prírode a nezávisiacich od nej, ale ako učenie o zákonoch vývinu, „celého konkrétneho obsahu sveta a jeho poznania“.³⁴

Z toho vyplýva, že leninská téza o dialektike ako teórii poznania má hlboký význam. Iba keď berieme na zreteľ túto tézu, sme schopní pochopiť celé bohatstvo marxistickej teórie odrazu. Aplikácia materialistickej dialektiky na gnozeologiu, na poznanie, je tou silou, ktorá robí marxizmus mohutným a najpresnejším nástrojom poznania objektívneho sveta a jeho zákonitostí.

³³ V. I. Lenin, *Filosofskije tetradi*, 239.

³⁴ Tamže, 66.

Čo znamená konkrétne téza, že dialektika zahrnuje gnozeologiu, že dialektika je aj teóriou poznania?

V samom popredí stojí to, že k samému poznaniu treba pristupovať dialekticky, skúmať ho v jeho vývine a zmene. V tomto vzťahu sa poznanie ničím nelíši od hociktorého javu objektívneho sveta, v ktorom niet nič nehybného, stápnutého a nezmeniteľného. V. I. Lenin jasne a dôkladne formuloval v *Materializme a empiriokriticizme* tento najdôležitejší dialektický princíp v jeho aplikácii na poznanie:

„V teórii poznania ako vo všetkých ostatných oblastiach vedy — píše V. I. Lenin — je nevyhnutné myslieť dialekticky, t. j. nepredpokladať, že naše poznanie je hotové a nemenné, ale skúmať, akým spôsobom z *nevedenia* vzniká *vedenie*, ako sa neúplné, nepresné vedenie stáva úplnejším a presnejším.“³⁵

Len aplikácia kategórií dialektiky na poznanie umožňuje pochopiť, aké sú zákony vývinu poznania. Je známe, že dialektika skúma pohyb, vývin, ako proces, ktorého hybnou silou je tvorenie protirečení, boj protirečení a ich prekonanie. Lenin tvrdil, že tento najvšeobecnejší zákon vývinu treba využiť na poznanie. Ostro sa oboril na metafyzický názor, podľa ktorého je poznanie hladkým, neprotirečivým procesom. Nepochopenie pravdivej povahy poznania ako složitého procesu pohybu, v ktorom nevyhnutne vznikajú protirečenia a ktorý môže ďalej prebiehať, iba ak sa prekonajú tieto protirečenia, tvorí jeden z podstatných základov fyzikálneho idealizmu, metafyzického dogmatizmu každého druhu a pod.

V. I. Lenin všemožne zdôrazňujúc nevyhnutnosť dialektického výskumu poznania píše vo *Filozofických sošitoch*:

„Poznanie je večné, nekonečné približovanie sa myslenia k predmetu. *Odraz prírody* v myslení človeka treba chápať nie „mŕtvo“, nie „abstraktne“, *nie bez pohybu*, nie bez protirečení, ale vo večnom procese vývinu, vznikania protirečení a ich riešenia.“³⁶

V *Materializme a empiriokriticizme* ukázal V. I. Lenin konkrétne, čo to znamená. Tvorivo rozvádzajúc poučky z Engelsovho *Anti-Dühringu*, ktoré sa tejto veci týkajú, V. I. Lenin vypracoval učenie o relatívnej a absolútnej pravde ako o tých protirečivých formách, v ktorých prebieha nekonečný proces poznania, približujúci myslenie k predmetu. Tým práve zdôvodnil jeden z najdôležitejších zákonov poznania a odrazu skutočnosti.

V. I. Lenin ukázal, že protirečenie, nevyhnutné a dôležité pre vývin poznania, spočíva v tom, že poznanie vedeckých právd má na každom danom historickom stupni relatívny charakter, pretože je ohraničené existujúcimi objektívnymi podmienkami, t. j. určitou úrovňou ľudského poznania, mož-

³⁵ V. I. Lenin, *Sočinenija* XIV, 91.

³⁶ V. I. Lenin, *Filosofskije tetradj*, 168.

nosťami techniky, priemyslu a pod. Súčasne však obsahuje poznanie iba prostredníctvom relatívnej pravdy absolútnu pravdu, približuje sa k nej, lebo každá vedecká pravda obsahuje zrnko, element absolútnej pravdy, inými slovami, každá vedecká pravda odráža správne určitú stránku objektívnej pravdy, objektívneho sveta. Preto vedecká pravda je jednotou relatívneho a absolútneho. Avšak táto jednotu nie je mŕtva, nie je abstraktná, ale živá, protirečivá, pretože sa na každom novom stupni rozširujú možnosti poznania, opierajúce sa o nové výdobytky techniky, priemyslu, praktickej ľudskej činnosti a dostávajú sa do protirečenia s niektorými stránkami alebo elementami starých vedeckých právd. A toto protirečenie popoháňa ľudské poznanie, podnecuje zdokonaľovanie už existujúcich alebo tvorenie nových vedeckých právd, v ktorých rastie, obohacuje sa ich absolútny obsah, pridávajú sa nové zrnká absolútnej pravdy.

Je pochopiteľné, že bolo možné sformulovať tento zákon poznania, ktorý jednou ranou rozptýlil relativistickú tmu machistov, len za pomoci takého nástroja, akým je dialektika. V. I. Lenin ukázal pravdivý vzťah medzi absolútnym a relatívnym v poznaní. Sám rozdiel medzi nimi, ako ukazuje V. I. Lenin, je relatívny so stanoviska dialektiky. „Podľa objektívnej dialektiky v relatívnom je absolútne. Podľa subjektivismu a sofistiky relatívne je iba relatívne a absolútne sa vylučuje.“³⁷

Na príklade problému absolútnej a relatívnej pravdy je ľahko pochopiť, prečo nie je možné skúmať materialistickú teóriu odrazu mimo dialektiky, prečo sú jedno a to isté. Dialektika je nástrojom správneho, presného odrazu skutočnosti, odkrýva zákony procesu „približovania sa myslenia k predmetu“ na základe praktickej činnosti a prakticko-revolučného pretvárania sveta.

Ďalej V. I. Lenin nielen teoreticky vypracoval a zdôvodnil zákon dialektického vývinu poznania. Ukázal aj to, že poznanie, tak ako prebieha v hlave jednotlivého človeka, má tiež dialektický charakter. Ukázal, aká cesta vedie k poznaniu objektívnej pravdy, ukázal základné stupne, štádiá tejto dialektickej cesty, prechod z jedného stupňa na druhý, objavil špecifické formy poznania v každom štádiu a ich úlohu vo všeobecnom procese poznania.

Stará predmarxistická filozofia, najmä idealistická, nemohla prekonať protirečenia medzi empirickými a racionálnymi momentmi v poznaní, medzi jednotlivým a všeobecným, medzi javom a zákonom. Zapletala sa v tomto protirečení a vydvihovala ako rozhodujúci moment raz pocity — smyslové, empirické poznanie — raz abstraktné pojmy, odtrhnuté od smyslového obsahu, čistý rozum, živiaci sa vlastnými plodmi. Filozofickí tmári zo súčasného tábora buržoázie ťažia z tohto starého zmätku, aby predĺžili život idealizmu a idealistickej gnozeologie. Prekrúcajúc smyslové poznanie pokladajú ho za nezávislé od vonkajšieho sveta a z veľkej väčšiny útočia na abstraktné mysle-

³⁷ V. I. Lenin, *Filosofskije tetradi* 328.

nie ako na myslenie, ktoré sa zoberá „pseudoprobémami“, t. j. problémami, ktoré sú nedostupné človeku, ľudskej skúsenosti. Vedecké pojmy hmoty, priestoru, času, zákona kauzality a pod. vzťahujú sa na oblasť „nadsmyslovej metafyziky“. Keďže abstraktné myslenie a ním vytvorené vedecké pojmy majú obrovský význam pre poznávanie vnútorných spojitostí javov a zákonov vývinu, nie je ťažko pochopiť triedny smysel tejto nenávisťi k vedeckej abstrakcii, k racionálnemu poznaniu.

Už Marx dokazoval, že nenávisť vulgárnych ekonomistov k vedeckým abstrakciám je dôsledkom strachu apoletov buržoázie preniknúť do podstaty kapitalistického spôsobu výroby, odhaliť zákony buržoáznej spoločnosti, ktoré ju osvetľujú ako prechodný stupeň v histórii ľudstva. V tom je prameň nenávisťi k vedeckým abstraktným pojmom u súčasných filozofických prisluhovačov kapitalizmu.

Marxizmus po prvý raz v dejinách filozofie skoncoval s chaosom, ktorý panoval v starej filozofii práve v tejto dôležitej oblasti gnozeologie. Ukázal, že všetka bieda aj empiristov, aj racionalistov spočíva v tom, že skúmali rovnako smyslové i racionálne poznanie ako stĺpnuté, mŕtve, vonkajšie protirečenie, ako keby boli od seba oddelené neprekročiteľnou priepasťou protirečení. Marx a Engels použili na poznanie dialektiku a ukázali, že v skutočnosti, ako pri všetkých ostatných protirečeniach, tieto stránky poznania spolu súvisia, navzájom sa prenikajú, prechádzajú a pretvárajú sa jedna na druhú. Aj tu umožnila dialektika navždy skoncovať s gnozeologickou scholastikou a sformulovať skutočné princípy poznania.

V. I. Lenin pokračoval a prehĺbil Marxovu a Engelsovu prácu aj v tomto smere. Obohatil marxistickú teóriu poznania neobyčajne obsažnou, vedecky zdôvodnenou formuláciou dialektického spôsobu poznania objektívnej pravdy. Táto veľmi dobre známa leninská formulácia hovorí:

„Od živého vnímania k abstraktnému mysleniu a *od neho k praxi* — taký je dialektický spôsob poznávania *pravdy*, poznávania objektívnej skutočnosti.“³⁸

Na tieto slová kládol V. I. Lenin obzvlášť veľký dôraz. Píše:

„Kant snížil poznanie, aby očistil miesto viere. Hegel povýšil poznanie, tvrdiac, že poznanie je poznávaním boha. Materialista povyšuje poznávanie hmoty, prírody, odhadzujúc na smetisko boha a filozofickú sberbu, ktorá ho obraňuje.“³⁹

V. I. Lenin si vybral predstaviteľov dvoch gnozeologických smerov, typických pre idealistickú filozofiu: jeden smer snižuje úlohu abstraktného myslenia, stavia mu hranice a chce narábať iba s javmi, iba so subjektívnou skúsenosťou, pretože veci osebe vraj nemožno poznať, pretože vôbec neexistujú.

³⁸ V. I. Lenin, *Filosofskije tetradi*, 146, 147.

³⁹ Tamže, 147.

Druhý smer idealistickej filozofie zaznáva smyslové poznanie a vyzdvihuje rozum, avšak len preto, aby ho odtrhol od prírody a aby ho rozplynul v bohu.

Proti týmto obom smerom stavia V. I. Lenin materialistické, marxistické, jedine vedecké chápanie otázky, ktoré nezákonne a protiprirodzene odtrhnuté momenty poznania sjednocuje do jedného dialekticky sa vyvíjajúceho procesu poznania hmoty, prírody, do procesu, ktorý má pritom za rozhodujúci základ prax, praktické ovládnutie objektívneho sveta.

To, čo sa v starej filozofii pokladalo za izolovaný a ustrnutý moment poznania, chápe V. I. Lenin ako určitý stupeň, štádium vývinu vo všeobecnom procese poznania, ukazuje na organickú spojitosť medzi rozličnými štádiami poznania, ich dialektický prechod jedného do druhého. V. I. Lenin pritom majstrovsky odhaľuje zákonitú logiku tohto pohybu poznania, jeho prechodu z jedného štádia do druhého. V. I. Lenin ukazuje, že poznanie sa začína živým vnímaním, smyslovým poznávaním bezprostredných javov a od nich pokračuje k abstraktnému mysleniu, k tvoreniu pojmov, kategórií, odkrývajúcich podstatu javov, a zdôvodňuje zákonitosť takeého vývinu poznania pravdy analýzou celého historického priebehu vývinu ľudskej myšlienky a vedy, vývinu rozumových schopností dieťaťa atď. Rozvíja známe Marxove a Engelsove myšlienky o tejto veci a podáva svojou formuláciou otázky o všeobecnej shode historického a logického hlavnú líniu, podľa ktorej sa má vytvárať správna vedecká teória poznania. Vo *Filozofických sošitoch* V. I. Lenin naliehavo zdôrazňuje myšlienku, že zovšeobecnenie histórie myslenia, vývinového procesu vied má obrovský význam pre teóriu poznania. „História myslenia s hľadiska vývinu a aplikácie všeobecných pojmov a kategórií logiky — poznamenáva V. I. Lenin — toto je potrebné.“⁴⁰ Na inom mieste ukazuje, že pokračovanie v Marxovej práci v tejto oblasti musí tkvieť v dialektickom spracovaní a zovšeobecnení histórie ľudského myslenia, vedy a techniky. V stručnom obsahu Lassallovej knihy o Herakleitovi načrtol V. I. Lenin svojrázny zoznam tých oblastí poznania, z ktorých treba vybudovať teóriu poznania. Píše takto: „Tu sú tie oblasti poznania, z ktorých sa musí skladať teória poznania a dialektika.“⁴¹ A na hlavnom mieste tu stoja *história* poznania — dejiny filozofie, dejiny jednotlivých vied, dejiny rozumového vývinu dieťaťa, dejiny rozumového vývinu živočíchov, dejiny jazyka a k tomu všetkému V. I. Lenin pridáva psychológiu a fyziológiu smyslových orgánov.

V. I. Lenin ukazuje, prečo má výskum *histórie* myslenia taký principiálne dôležitý význam pre teóriu poznania, pre spracovanie a chápanie logiky procesu poznania pravdy. História poznania všeobecne a história každej jednotlivej vedy osobitne nezvratne dokazujú, že každá veda začínala od poznávania bezprostredne daného v javoch skutočnosti. Táto cesta vývinu vied je záko-

⁴⁰ V. I. Lenin, *Filosofskije tetradi*, 152.

⁴¹ Tamže, 297.

nitá, lebo bezprostredne dané javy objektívneho sveta sú prístupnejšie poznaniu ako ich podstata, ich zákon, ktorý je skrytý bezprostrednému nazeraniu, ktorý treba odhaľovať, objavovať prostredníctvom skúmania bezprostredných javov.

Toto je zákonité aj s toho stanoviska, že bez smyslového poznania človek nemôže nič vedieť o predmetoch, ktoré sú zpočiatku dané iba prostredníctvom smyslového poznania. Konečne je to zákonité aj v tom smysle, že vývin praktickej výrobnjej činnosti ľudí, technický pokrok umožňujú odhaľovať vždy hlbšiu podstatu javov. Preto sa poznanie v histórii ľudského myslenia vyvíjalo od poznávania vonkajších javov k odhaleniu ich podstaty, od poznávania podstaty jedného systému k poznaniu podstaty hlbšieho systému. Marx jasne ukázal túto zákonitosť vývinu vedy na príklade politickej ekonomie: počínajúc merkantilistami cez fyziokratov a konečne klasickou politickou ekonomikou prevádzal analýzu od vonkajších sfér ekonomických javov (premena) k sfére vnútorných existujúcich vzťahov (práca, výroba).

V. I. Lenin mal predovšetkým na zreteli túto zákonitosť, keď hovoril o obrovskom význame spracovania a zovšeobecnenia histórie myslenia pre teóriu poznania. Tento význam podľa Lenina spočíva v tom, že logika vývinu histórie poznania pomáha pochopiť aj logiku poznania objektívnej pravdy, takže táto logika uskutočňujúc sa v hlave jednotlivého človeka, ukazuje pravdivú teóriu poznania.

Uvedme jeden zo základných a podstatných výrokov V. I. Lenina o tejto veci:

„Pojem (poznanie) odkrýva v bytí (v bezprostredných javoch) podstatu . . . taký je skutočne *všeobecný priebeh* celého ľudského poznania (celej vedy) vôbec. Taký je aj chod *prírodovedy aj politickej ekonomie* (i histórie). Neobyčajne vďačnou sa nám zdá úloha vysledovať toto na *histórii jednotlivých vied* konkrétnejšie, dôkladnejšie. V logike sa *musí* história myslenia všeobecne a vcelku shodovať so zákonmi myslenia.“⁴²

V tejto práci nie je možné podrobne sa zastaviť pri tejto Leninovej myšlienke, najmä pri tom, že shodu histórie a logiky myslenia nemožno chápať doslova ako shodu vo všetkom, v detailoch, ale len ako shodu „vo všeobecnosti a vcelku“. Citované Leninove slová však dosť jasne ukazujú vnútornú súvislosť medzi jeho naliehavými požiadavkami študovať históriu vied, históriu myslenia a medzi jeho formulovaním dialektickej cesty poznávania pravdy. Táto formulácia spočíva na bohatom základe, ktorého podstatnými časťami sú hlboká analýza histórie poznania, fyziologie smyslových orgánov, psychologie, histórie vývinu materiálnych podmienok života spoločnosti atď. Naša úloha spočíva v tom, že musíme starostlivo študovať veľmi bohaté de-

⁴² V. I. Lenin, *Filosofskije tetradi* 214.

dičstvo V. I. Lenina o tejto otázke a pokračovať v práci v tom smere, ktorý nám ukázal.

V. I. Lenin však neukázal len všeobecný dialektický spôsob poznania pravdy. Priniesol aj mimoriadne mnoho cenného v otázke o tých špecifických formách odrazu skutočnosti, ktoré sú vlastné každému štádiu poznávacieho procesu. Kým základnou formou počiatočného stupňa poznania — živého vnímania — sú smyslové poznanie, pocity, vnemy, predstavy, formou abstraktného myslenia je tvorenie pojmov, kategórií, zákonov. V *Materializme a empiriokriticizme* objasnil V. I. Lenin podrobne otázku o úlohe pocitov, smyslového poznania ako nástroja bezprostredného spojenia vedomia s vonkajším svetom. Obrovský význam majú Leninove poučky o úlohe abstraktného myslenia v procese poznania pravdy, o úlohe teoretického zovšeobecnenia, o úlohe pojmov, kategórií atď. V. I. Lenin ukázal, že „už aj najjednoduchšie zovšeobecnenie, prvé a najjednoduchšie tvorenie pojmov (súdob, úsudkov atď.) znamená stále hlbšie a hlbšie ľudské poznanie *objektívnych* súvislostí sveta“.⁴³ Aj tu zdôrazňuje V. I. Lenin *dialektickú* povahu poznania, dialektiku poznania. Dialektické protirečenie prechodu od živého vnímania k abstraktnému mysleniu je v tom, že sa vidí, ako by sa myslenie vzdŕaľovalo od konkrétneho, od živých bezprostredných javov. Avšak V. I. Lenin ukazuje, že takéto „vzdŕaľovanie sa“ je v skutočnosti približovaním sa k skutočnosti, je „*stupňom* k poznaniu *konkrétneho*“,⁴⁴ lebo pomocou abstraktných pojmov a kategórií prenikáme do podstaty javov, poznávame ich vnútorné spojitosti.

„Smerovanie poznania k objektu vždy môže prebiehať iba dialekticky: odstupiť, aby sme lepšie trafili.“⁴⁵

V. I. Lenin kritizuje Hegla, ktorý ako idealista nemohol pochopiť dialektický prechod nielen od hmoty k vedomiu, ale ani prechod od pocitov k mysleniu, k pojmom, a zdôrazňuje, že si treba všimnúť tento dialektický prechod, dialektickú premenu jedného do druhého.

Konečne najdôležitejší význam v procese poznania prisúdil V. I. Lenin praxi. Ľudskú prax a ľudskú históriu nazval „uzlovým bodom“ poznania. V tomto uzlove bode sa sbiehajú všetky otázky poznania. Prax je podstatou každého procesu poznania. Staví pred ľudské poznanie určité otázky, praktická činnosť dáva človeku odpoveď na tieto otázky. Prax vystupuje ako najvyššia inštancia, ktorou sa ľudské poznanie overuje.

Je nevyhnutné zmieniť sa ešte o jednej dôležitej stránke Leninovho spracovania dialektiky poznania — stránky, ktorá má tiež obrovský význam pre ďalší vývin marxistickej teórie odrazu. V. I. Lenin neukázal len úlohu a význam pojmov v procese poznávania objektívnej pravdy. Venoval mnoho

⁴³ V. I. Lenin, *Filosofskije tetradi*, 153.

⁴⁴ Tamže, 261.

⁴⁵ Tamže, 261. Kornilov-Smirnov-Teplov: *Psychologia*, 224.

pozornosti aj otázke o *dialektickej povahe pojmov*, o tom, aké musia byť ľudské pojmy, aby správne odrážali skutočnosť. Mimoriadne mnoho cenného o tejto otázke obsahujú Leninove poznámky, myšlienky, tézy, vyjadrené vo forme stručných zápiskov vo *Filozofických sošitoch*. V súvislosti s danou otázkou ukazuje V. I. Lenin, že nie je možná vedecká teória poznania mimo dialektiky, bez pochopenia dialektickej povahy pojmov, ich vzájomného súvisu a vzájomných vzťahov, ich prechodu jedného do druhého.

V. I. Lenin postavil otázku takto: príroda, objektívny svet predstavujú samej osebe obraz večného a neprestajného vývinu a zmeny, v ktorých všetky javy súvisia jeden s druhým, sú v určitých vzájomných vzťahoch, prechádzajú jeden do druhého atď. V. I. Lenin pritom podčiarkuje rozhodujúci význam boja protikladov, ktorý robí všetky predely v prírode podmienenými a javy pružnými, pohyblivými, menlivými. V prírode, ako mnohokrát opakuje V. I. Lenin, niet stípnutých, mŕtvych protirečení: protirečenia sú pohyblivé a pružné a táto pružnosť dostupuje až do totožnosti protirečení, t. j. do prechodu protirečení jedného do druhého. Niet napr. absolútnej hranice medzi rozličnými formami pohybu hmoty, jedna forma prechádza do druhej, z anorganického života vzniká jeho protiklad — organický život, jedny organické druhy prechádzajú do druhých atď. Práve takú pružnosť a pohyblivosť javov nachádzame aj v spoločnosti: medzi rozličnými formami spoločenského života niet absolútnych hraníc, vývin každej jednej formy pripravuje jej zánik a vznikanie protikladnej formy z nej. Tak kapitalizmus pripravuje všetky materiálne predpoklady pre vznik podstatne protikladného socialistického poriadku atď.

Túto zásadnú tézu marxistickej dialektiky aplikuje V. I. Lenin na poznanie a usudzuje, že pojmy sú odrazom objektívneho sveta, avšak pojmy môžu byť len vtedy správnymi odrazmi, kópiami, snímkami objektívneho sveta, keď budú práve také dialektické, ako je sama príroda. Odtiaľ pramení otázka dialektiky pojmov, otázka, o ktorej stará metafyzická teória odrazu ani neuvažovala. No táto otázka tvorí organickú časť naozaj vedeckej teórie odrazu.

Preto podstatou Leninových myšlienok o tejto otázke je požiadavka, aby dialektika objektívneho sveta našla svoje vyjadrenie v dialektike pojmov, t. j. aby aj v pojmoch bol pohyb, vývoj, zmena a dialektické prechody, lebo inak nebudú odrazom, ale prekrútením skutočnosti.

V. I. Lenin píše vo *Filozofických sošitoch*: „Ľudské pojmy nie sú nepohyblivé, ale večne sa hýbu, prechádzajú jeden do druhého, prenikajú jeden do druhého; bez toho by neodrážali živý život. Analýza pojmov, ich výskum, „umenie narábať s nimi“ (Engels) vyžaduje vždy skúmanie *procesu vývinu*, pojmov, ich súvislostí, ich vzájomných prechodov.“⁴⁶

Na inom mieste V. I. Lenin píše o tom, že ľudské pojmy, ako aj javy sa-

⁴⁶ V. I. Lenin, *Filosofskije tetradi*, 237.

mého života „musia byť tiež otesané, obrúsené, pružné, pohyblivé, relatívne, spolusúvisiace, jednotné v protirečeniach, aby mohli obsiahnuť svet“.⁴⁷ Pružnosť pojmov, pružnosť dostupujúca až do totožnosti protirečení — táto myšlienka sa tiahne ako červená niť všetkými výrokmí a poznámkami, ktoré vyslovil V. I. Lenin o tejto veci.

Ako sme už hovorili na začiatku tejto štúdie, V. I. Lenin nezaoberal sa toľko otázkou dialektiky poznania všeobecne a dialektiky pojmov zvlášť len tak náhodou. V podmienkach ostrého zamerania boja proletariátu k príprave na vydobytie politickej moci znamenala všetka neurčitosť, každé myslenie vo včerajších, prekonaných a preto škodlivých heslách, pojmoch a pod. obrovské nebezpečenstvo. Zotrvávanie na prekonaných politických heslách a pojmoch, sofistické prekrúcačky na zastrenie zmenenej historickej situácie, nesprávne historické analógie, vyslovované za tým istým cieľom — všetko to bolo teoretickou zbraňou každého reformizmu, renegátstva, každej zrady na robotníckej triede. Túto otázku vyostriilo najmä vypuknutie prvej svetovej imperialistickej vojny, ktorá vyžadovala podstatnú zmenu stanoviska k vojne, pojmov o vojne, hesiel proletárskej strany v takejto vojne v porovnaní s predchádzajúcou epochou národnooslobodzovacích vojen. No zrada západoeurópskych sociálnodemokratických strán a ruských menševikov spočívala v tom, že vedome preniesli heslá národnooslobodzovacích vojen na imperialistickú korisťnícku vojnu a tak sa stali priamymi pomáhačmi „svojej“ buržoázie. Pojem „obrana vlasti“ sa v nových podmienkach podstatne zmenil, dostal nový obsah, zvrátil sa v priamy protiklad k tomu obsahu, ktorý mal predtým. No práve toto ponímanie v starom smysle, ktoré bolo zákonným a pokrokovým heslom v národnooslobodzovacích vojnách, použili renegáti marxizmu na vydieračskú vojnu, rozpútanú imperialistami veľkého počtu krajín.

V článku *Oportunizmus a krach II. internacionály* V. I. Lenin písal:

„Obdobie r. 1789—1871 bolo obdobím progresívneho kapitalizmu, keď na dennom poriadku dejín bolo svrhnutie feudalizmu, absolutizmu, oslobodzovanie od cudzieho jarma. Na tomto základe a *jedine* na ňom bola prípustná „obrana vlasti“, t. j. boj proti utlačovaniu. Tento pojem by bolo možné aj teraz aplikovať na vojnu *proti* imperialistickým veľmociam, ale bolo by nesmyselné aplikovať ho na vojnu *medzi* imperialistickými veľmocami.“⁴⁸

Tu je jasný úzky súvis medzi Leninovým spracovaním otázky dialektiky poznania a dialektiky pojmov tejto periódy (r. 1914—1916) a naliehavými úlohami revolučného boja proletariátu a jeho strany. Leninova požiadavka, aby pojmy holi pohyblivé, pružné, pretože sama objektívna skutočnosť je pružná, pohyblivá, menlivá, je priamo vyjadrená v analýze podstatnej otázky

⁴⁷ V. I. Lenin, *Filosofskije tetradi*, 121—122.

⁴⁸ V. I. Lenin, *Sočinenija* XXII, 97.

toho času — otázky o charaktere vojny, o pojme „obrana vlasti“ atď. Ďalší osud pojmu „obrana vlasti“ ukazuje, aká dôležitá je Leninova filozofická téza o pohyblivosti a pružnosti pojmov. V nových historických podmienkach, keď ruská robotnícka trieda prevzala vládu do svojich rúk a vo vojne proti interventom bránila svoju slobodu, obrana socialistickej vlasti sa stala posvätným heslom. Najväčšou hybnou silou sa stalo toto heslo vo Veľkej vlasteneckej vojne sovietskeho ľudu v r. 1941—1945. Toto heslo obrany vlasti, obrany národnej suverenity má aj dnes veľmi aktuálny a pokrokový význam pre boj národov Európy a Ázie proti angloamerickým nárokom na svetovládu.

Tézu o dialektickej povahe pojmov, o pružnosti pojmov zameral V. I. Lenin nielen proti doktrinárom a dogmatikom v politike, neschopným vidieť pohyb a zmenu, ale aj proti tým, ktorí dialektiku využívajú ako mostík k sofistike. Vo *Filozofických sošitoch* nachádzame túto poznámku:

„Všestranná, univerzálna pružnosť pojmov, pružnosť dosahujúca až totožnosť protirečení — to je podstatná vec. Táto pružnosť použitá subjektívne sa rovná eklektike, sofistike. Pružnosť použitá *objektívne*, t. j. odrážajúca všestrannosť materiálneho procesu a jeho jednotu, to je dialektika, to je správny odraz večného vývinu sveta.“⁴⁹

Táto leninská téza je ďalším pozoruhodným príkladom toho, ako u V. I. Lenina, tohto najväčšieho proletárskeho revolucionára, bola tesne a organicky spojená filozofia s politickými úlohami, s politickým bojom robotníckej triedy. Ide o to, že v rokoch prvej svetovej imperialistickej vojny musel V. I. Lenin bojovať nielen proti sociálšovinistom, ktorí vyhlasovali vydieračskú vojnu za vojnu národnooslobodzovaciu; V. I. Lenin musel bojovať aj proti ľavým sociálnym demokratom, ktorí odmietali akúkoľvek možnosť národných vojen v epoche imperialismu. Predovšetkým týmto sociálnym demokratom slúžila dialektika za most k sofistike.

V článku *O Juniusovej brošúre* (Junius je pseudonym Rózy Luxemburgovej) V. I. Lenin podáva ostrú kritiku takto nastolenej otázky. Článok bol napísaný vtedy, keď V. I. Lenin pracoval na *Filozofických sošitoch*. Práca sa bezprostredne prelína so spomínanou Leninovou poznámkou o pružnosti pojmov. Róza Luxemburgová správne bojovala proti socialistom — zapredancom, ktorí stotožňovali imperialistickú vojnu s národnou vojnou. Správny názor o povahe prvej svetovej vojny však preniesla na všetky možné vojny v imperialismu. Vyhlásila, že v podmienkach imperialismu vôbec nie sú možné národné vojny. To znamená, že akákoľvek národná vojna nevyhnutne sa musí zmeniť na imperialistickú, len čo sa začne — tvrdila Róza Luxemburgová.

V. I. Lenin kritizuje toto nesprávne a politicky nebezpečné stanovisko a ukazuje, kde je jeho filozofický koreň. Tento koreň je v tom, že sa pružnosť

⁴⁹ V. I. Lenin, *Filosofskije tetradj*, 84.

javov a pružnosť pojmov chápe *subjektívne a nie objektívne* a toto subjektívne aplikovanie dialektiky nevyhnutne vedie k sofistike, k stieraniam akýchkoľvek hraníc medzi vojnou národnou a vojnou imperialistickou. „Je pochopiteľné — píše V. I. Lenin — že základná téza marxistickej dialektiky spočíva v tom, že všetky hranice v prírode a v spoločnosti sú podmienené a pohyblivé, že niet *ani jedného javu*, ktorý by sa v určitých podmienkach nemohol prevrátiť na svoj protiklad. Národná vojna *môže* prejsť v imperialistickú a *opačne*.“⁵⁰

V. I. Lenin to ilustruje na príklade vojen z obdobia francúzskej revolúcie r. 1789. Rozhodne protestuje proti abstraktnosti, proti subjektívnemu aplikovaniu téz dialektiky o premene javov na svoj protiklad. V. I. Lenin energicky zdôrazňuje tézu o pružnosti pojmov, o pružnosti, ktorá dosahuje totožnosť protikladov a zároveň nás učí všímať si objektívne hranice tejto pružnosti, t. j. požaduje, aby naše pojmy boli nie menej, ale ani nie viacej pružné, ako je sama objektívna skutočnosť. Inak sa „pružnosť“ stáva zbraňou sofistických klamov.

„Iba sofista — hovorí V. I. Lenin — by mohol stierať hranicu medzi imperialistickou a národnou vojnou na tom základe, že jedna *môže* prejsť v druhú. Dialektika neraz slúžila — aj v histórii gréckej filozofie — ako most k sofistike. Avšak my zostaneme dialektikmi a budeme bojovať proti sofistickým mýtym, že odmietneme možnosť akýchkoľvek zmien vôbec, ale tak, že budeme konkrétne analyzovať *dané* v jeho okolnostiach a v jeho vývine.“⁵¹

Tieto výroky V. I. Lenina majú obrovský význam pre teóriu poznania. Súčasne majú veľký význam pre pochopenie, aký veľký je význam dialektickej teórie poznania pre riešenie politických otázok prvoradej principiálnej dôležitosti. Všestranná, neobyčajne hlboká a presná analýza historickej situácie epochy imperializmu umožnila V. I. Leninovi vtedy, keď prebiehala imperialistická lúpežná vojna a keď boľševická strana mala viesť rozhorčený boj proti sociálishovinom, predvídať reálnu možnosť národných vojen; pritom V. I. Lenin hovorí nielen o národných vojnách podmanených národov kolónií a polokolónií, ktorých *nevyhnutnosť* v imperializme všemožne zdôrazňuje, ale aj o možnosti národných vojen v Európe.

Skúsenosť z druhej svetovej vojny, boj národov sveta za národnú suverunitu proti angloamerickým imperialistom v súčasnej etape ukazuje, nakoľko mal V. I. Lenin pravdu.

Leninovo spracovanie myšlienky o dialektickej pružnosti myslenia bolo vyjadrením krajnej potreby zdôvodniť nevyhnutnosť pružnej metódy na vymedzenie taktických úloh, foriem, metód a odtienkov boja proletárskej strany, potreby v takej revolučnej organizácii, ktorá vie pružne využiť ktorú-

⁵⁰ V. I. Lenin, *Sočinenija* XXII, 295.

⁵¹ Tamže.

koľvek formu boja v príslušných okolnostiach. O tom, aká musí byť s tejto stránky revolučná organizácia proletariátu, písal V. I. Lenin v článku *Krach II. internacionály*, 1915:

„Všimnime si dnešnú armádu. Je jedným z krásnych príkladov organizácie. A táto organizácia je krásna preto, že je pružná, že vie súčasne miliónom ľudí dávať *jedinú vôľu*. Dnes sedia tieto milióny doma v rôznych kútoch zeme. Zajtra príde príkaz mobilizácie a ony sa poberú na určené miesta. Dnes ležia v zákopoch a niekedy ležia celé mesiace. Zajtra idú v inej zostave do útoku. Dnes vykonávajú zázraky skrývajúc sa pred guľkami a granátmi. Zajtra vykonávajú zázraky v otvorenom boji. Dnes ich predné oddiely kladú míny do zeme, zajtra sa presunú desiatky kilometrov, keď sa zjavia nad zemou letci. Toto je to, čo sa volá organizáciou, keď v mene jedného cieľa, oduševnené jednotnou vôľou milióny ľudí menia formu svojho života a svojho bytia, menia miesto a spôsob činnosti, vymieňajú nástroje a zbrane podľa meniacich sa okolností a potrieb boja.“⁵²

To isté, hovorí V. I. Lenin, vzťahuje sa aj na boj robotníckej triedy proti buržoázii. Tento boj, jeho formy a metódy musia byť pružné.

Lenin a Stalin vytvorili veľkú proletársku stranu, ktorá v celej svojej histórii dala skvelé príklady schopnosti usmerňovať hnutie robotníckej triedy a všetkých pracujúcich más podľa meniacich sa okolností. V. I. Lenin ukázal, že boľševická strana v tomto smysle, v smysle bohatstva prežitej skúsenosti „nemá sebe rovnej vo svete“. „Lebo ani v jednej krajine okrem Ruska, písal V. I. Lenin, neprežilo sa ani približne toľko — so stránky revolučnej skúsenosti — rýchlosti a rozmanitosti zmien rozličných foriem hnutia, legálneho i nelegálneho, pokojného i búrlivého, podzemného i verejného, skupinového i masového, parlamentárneho i teroristického.“⁵³

Najmä preto obsiahla a zovšeobecnila leninsko-stalinská dialektika všetku prebohatú skúsenosť boľševickej strany v boji za nastolenie diktatúry proletariátu a za vybudovanie socializmu v SSSR a je neoceniteľným mohutným nástrojom poznania v záujmoch revolučného pretvárania sveta.

*

Už predtým sme ukázali, že V. I. Lenin úplne zmaril šarlatánske pokusy machistov predkladať svoju teóriu ako teóriu, ktorá prekonala protikladnosť dvoch základných strán vo filozofii, materializmu a idealizmu, ako nadstrannícku teóriu. V. I. Lenin dokázal buržoáznou, fideistickú povahu machizmu a dôkladne spracoval otázku o stranníckosti vo filozofii vo všeobecnosti a v gnozeológii zvlášť. V. I. Lenin ukázal, že vo filozofii nemôže byť stredná cesta, že za každou filozofickou teóriou je koniec-koncov určitá triedna tendencia.

⁵² V. I. Lenin, *Sočinenija* XXI, 226.

⁵³ V. I. Lenin, *Sočinenija* XXV, 175.

Význam Leninovho spracovania otázky o stranníckosti filozofie v aplikácii na teóriu poznania sa jednako nevyčerpáva len dôkazom, že nemôže existovať nadstrannícka gnozeologia, že každá gnozeologia je strannícka. V. I. Lenin ukázal, že *samo poznanie* spoločenského života, jeho vývinu, sám proces poznania nie je schopný správne odrážať skutočnosť, ak sa do nich organicky nevnáša stanovisko komunistickej stranníckosti. Ignorovanie tohto momentu, ako dokazuje V. I. Lenin, nevyhnutne vedie k zámene naozaj vedeckého poznania spoločenského života objektivistickým, abstraktným výkladom faktov, vedie ku konštatovaniu faktov bez hlavnej veci — bez schopnosti vidieť hybné sily objektívnych procesov, vidieť, ktoré sociálne sily a triedy napomáhajú tieto procesy a ktoré pôsobia proti nim.

V. I. Lenin hovoril, že marxizmus „spája prísnu a vyššiu vedeckosť“ s revolučnosťou „nie iba náhodou, ale že ich sjednocuje už v samej teórii vnútorne a neoddeliteľne“.⁵⁴

Túto stránku otázky osvetlil V. I. Lenin neobyčajne zreteľne vo svojom skoršom diele *Ekonomický obsah narodnictva a jeho kritika v knihe p. Struveho*, kde vystúpil proti vulgarizácii marxizmu „legálnymi marxistami“ práve tak ako v niektorých svojich dielach. V. I. Lenin postavil otázku o podstatnom rozdiel medzi ozajstným objektívnym vedeckým poznaním a skúmaním skutočnosti a „objektivistickou“ metódou, „objektivistickým“ poznaním.

V. I. Lenin uvádza výroky Struveho a poznamenáva, že je to reč objektivistu a nie marxistu (materialistu). A dodáva k tomu: „Medzi týmito pojmami (systémami názorov) je rozdiel.“⁵⁵

Je známe, že „legálni marxisti“ — Struve a iní — bojovali proti narodnickému odmietaniu nesporného faktu, že sa Rusko dalo na cestu kapitalistického vývinu a dokazovali, že vývin kapitalizmu je nevyhnutným historickým procesom, „nezvratnou historickou tendenciou“. Za konštatovanie nevyhnutnosti tohto procesu však nedošli. Taká „objektívnosť“ v poznaní je v skutočnosti formou subjektivismu, subjektívneho úsilia zastreť skutočnú povahu objektívnych procesov, ich triednu podstatu. „Legálny marxizmus“ bol v skutočnosti teoretickým vyjadrením záujmov buržoázie. Preto objektivismus v poznaní je pre buržoázu gnozeologiu špecificky charakteristickou črtou, ktorá má za úlohu zvrátiť skutočnosť a zákony jej vývinu.

Lenin, odhaľujúc predovšetkým túto buržoázu podstatu objektivismu, rozvinul marxistické chápanie skutočne objektívneho vedeckého poznania. Ukazuje, že nielen v spoločnosti rozdelenej na antagonistické triedy existuje historická nevyhnutnosť, ale aj v triedach, zo vzájomného boja ktorých sa skladá spoločenský proces, existujú protirečenia, antagonizmy, bez analýzy ktorých tézy o historickej nevyhnutnosti stávajú sa frázami. Naozaj objek-

⁵⁴ V. I. Lenin, *Sočinenija* I, 308.

⁵⁵ Tamže, 380.

tívne, t. j. marxistické chápanie spoločenských procesov, ako učí V. I. Lenin — musí odhaľovať za takýmito procesmi politiku určitých tried, boj medzi nimi, musí vidieť, ktoré triedy sú nositeľmi reakčného a ktoré pokrokového smeru.

„Základná črta autorovho usudzovania — píše V. I. Lenin o Struvovi — je jeho úzky objektivismus, ktorý sa obmedzuje na dôkaz nevyhnutnosti a potreby procesu a neusiluje sa odhaliť v každom konkrétnom štádiu tohto procesu príslušnú formu triedneho antagonizmu — objektivismus charakterizujúci proces všeobecne a nie najmä tie antagonistické triedy, z boja ktorých sa proces skladá.“⁵⁶ Marxizmus, píše V. I. Lenin, prikazuje odhaľovať triedne protirečenie za každou formou politiky. Len za týchto podmienok možno pochopiť, že kapitalizmus je nielen historicky nevyhnutným v určitých podmienkach, ale že tiež rodí také protirečenia, ktorých vývin pripravuje jeho vlastnú záhubu, a že iba triedny boj proletariátu môže tieto protirečenia rozriešiť.

Avšak ešte ani to nestačí na skutočne vedecké poznanie. Bádateľ nemôže jednoducho konštatovať triedny antagonizmus, protirečenia procesu atď. Ako hovorí V. I. Lenin, musí robiť analýzu so stanoviska určitej triedy: „Materializmus zahrnuje v sebe, správne povedané, stranníckosť, požadujúc pri každom hodnotení udalostí priamo a otvorene postaviť sa na stanovisko určitej spoločenskej skupiny.“⁵⁷

Na základe toho vidí V. I. Lenin podstatný rozdiel medzi objektivismom a skutočne vedeckou materialistickou objektívnosťou v poznaní najmä v tom, že objektivista zastiera existenciu tried a triednych antagonizmov, boj medzi triedami ako hybnú silu vývinu spoločnosti, kým marxista odhaľuje tieto protirečenia a tento boj a tým práve poznáva skutočnú vzpruhu spoločenského mechanizmu. V. I. Lenin vidí ďalej rozdiel v tom, že naoko objektivistické, „profesorské“ skúmanie faktov je v skutočnosti prekrucovaním, apológiou faktov v záujme buržoázie, kým marxistická triednosť je vyjadrením takého poznania, takého skúmania skutočnosti, ktoré úplne odhaľuje naozaj objektívnu podstatu javov so stanoviska poprednej a najrevolučnejšej triedy — proletariátu.

Keď si nevšimneme túto Leninovu kritiku objektivismu a jeho ideu stranníckosti v poznávaní skutočnosti, nemôžeme celkom pochopiť, čím sa marxisticko-leninská gnozeologia odlišuje od buržoázno idealistickej, nemôžeme pochopiť úplnosť obrovského Leninovho prínosu k spracovaniu marxistickej teórie poznania. Treba to tým viac zdôrazniť, pretože sa recidívy objektivismu, ako je dobre známe, vyskytujú ešte aj u nás pri spracovávaní vedeckých problémov, najmä filozofických, a komunistická strana vedie proti nim boj

⁵⁶ V. I. Lenin, *Sočinenija* I, 447.

⁵⁷ Tamže, 380—381.

ako proti marxizmu cudzím princípom metódy na skúmanie spoločenských javov.

Strana a jej vodcovia Lenin a Stalin podrobili kritike objektivismus preto, lebo znamená cestu do bahna oportunistu, bezzásadovosti, úzkeho praktizmu, lebo je jednou z rozšírených foriem boja buržoáznej filozofie proti revolučnej podstate marxizmu. Najhorší nepriatelia sovietskeho ľudu ako napr. bucharinovci vedome maskovali svojou objektivistickou frazeológiou triedny boj v období budovania socializmu v našej krajine a hlásali smierenie antagonistických tried. Súdruh Stalin odhalil kulackú podstatu ich objektivismu a v celom svojom geniálnom rozbere problémov budovania socializmu ukazoval príklady leninskej, strannickej metódy na skúmanie složitých spoločenských procesov.

*

V tejto práci sme sa stručne dotkli len niektorých, podľa nášho názoru najdôležitejších otázok veľkej a dôležitej témy „Leninovo rozvitie marxistickej teórie poznania“. Veľký význam má otázka, ako Lenin aplikoval marxistickú teóriu poznania na rozličné oblasti ľudského poznania a na politiku. Jeho články, napr. o Levovi Tolstom, poskytujú neobyčajne dôležitý príklad, ako použiť marxistickú gnozeológiu, teóriu odrazu na také špecifické oblasti, ako je umenie. Tieto články majú obrovský význam aj pre pochopenie a ďalšie spracovanie princípov marxistickej estetiky. O mimoriadnej dôležitosti Leninom spracovaných otázok marxistickej teórie poznania pre prírodné vedy netreba ani hovoriť.

Marxisticko-leninská teória poznania rozvíja sa ďalej v prácach s. Stalina, v jeho tvorcom zovšeobecnení veľkých skúseností budovania socializmu a komunizmu v SSSR, v tých nových hraniciach a možnostiach marxistickej metódy poznania, ktoré on sám objavil zovšeobecnením gigantickej skúsenosti z budovateľskej práce sovietskeho ľudu.

Neoceniteľný význam pre ďalší vývin marxistickej filozofie všeobecne a marxistickej teórie poznania zvlášť majú nové geniálne práce s. Stalina, napísané v súvislosti s diskusiou o jazyku.⁵⁸

Teória poznania a jazykoveda spolu úzko súvisia. Idealistická teória poznania využíva protivedecké názory každého druhu na vysvetľovanie povahy, vzniku a histórie jazyka, aby odtrhla ľudské myslenie od jeho pracovnej a produktívnej činnosti, od histórie spoločnosti. V kantovských, machistických náhľadoch na podstatu a proces ľudského poznania nachádzajú svoj životský filozofický prameň všemožné idealistické teórie jazyka.

Súdruh Stalin poukázal na úzky, nerozlučný súvis medzi myslením a jazy-

⁵⁸ Všetko, čo sa tu hovorí o nových prácach s. Stalina, je doplnkom k stenografickému zápisu prednášky, prečítanej v apríli 1950.

kom. Jazyk nemôže existovať bez myslenia, myslenie nemôže existovať bez jazyka. Súdruh Stalin skritizoval Marrovu teóriu, podľa ktorej myslenie môže existovať a vyvíjať sa bez jazyka. Pod rúskom vysokého oceňovania sémantiky, t. j. smyslovej stránky slov a výrazov, anuloval Marr úlohu jazyka, obviňujúc všetkých, ktorí jazyku priznávali dôležitý význam ako prostriedku styku medzi ľuďmi, z formalizmu a predpokladal, že vývin ide k úplnému oslobodeniu ľudského myslenia od jeho jazykového obalu.

Súdruh Stalin ukázal, že je to idealistická teória. Odtrhnutie ľudského myslenia, jeho poznávacej činnosti od jazyka je idealistickým odtrhnutím myslenia od *prirodzenej matérie* jazyka. Také odtrhnutie znamená priznanie možnosti, že existuje čisté myslenie, ktoré nesúvisí s hmotou, s *materiálnym jazykovým obalom*.

„Myšlienky — ukazuje s. Stalin — vraj vznikajú v hlave človeka prv, ako sú vyjadrené rečou, vznikajú bez jazykového materiálu, bez jazykového rúcha, takrečeno v obnaženej podobe. To je celkom nesprávne. Všetky myšlienky, ktoré vznikajú v hlave človeka, môžu vzniknúť a existovať jedine na základe jazykového materiálu, na základe jazykových termínov a viet. Obnažené myšlienky, neviazané na jazykový materiál, neviazané na jazykovú prírodnú matériu, neexistujú. „Jazyk je bezprostrednou skutočnosťou myslenia“ (Marx). Skutočnosť myslenia sa prejavuje v jazyku. Iba idealisti môžu hovoriť o myslení, nespätom s *prirodzenou matériou* jazyka, o myslení bez jazyka.“⁵⁹

V článku *O marxizme v jazykovede* s. Stalin podáva aj vyčerpávajúcu formuláciu otázky o vzájomných vzťahoch myslenia, ľudského poznania a jazyka.

„Jazyk je prostriedok, nástroj, pomocou ktorého sa ľudia medzi sebou stykajú, vymieňajú si myšlienky a dosahujú vzájomné dorozumenie. Pretože jazyk je bezprostredne spätý s myslením, registruje a fixuje v slovách, v spojeniach slov do viet výsledky myslenia, úspechy poznávacej činnosti človeka a takto umožňuje výmenu myšlienok v ľudskej spoločnosti.“⁶⁰

Ťažko je dostatočne zhodnotiť význam týchto stalinských téz pre marxisticko-leninskú teóriu poznania, pre jej ďalší vývin. Ak jazyk a myslenie tesne a nerozlučne spolu súvisia a myslenie odráža a napodobňuje len pomocou jazyka — slov, výrazov, pojmov atď. — objektívny svet, prírodu, potom, každé nezávislé skúmanie jazyka mimo myslenia, mimo procesu odrážania reálneho objektívneho sveta v poznaní ľudí a styku medzi ľuďmi je najčistejším idealizmom. Pritom však odtrhnutie jazyka — slov, pojmov, viet — od myslenia a od objektívneho sveta, ktoré ono odráža, je jedným zo široko

⁵⁹ J. V. Stalin, *Marxizmus a otázky jazykovedy*, Za marxistickú jazykovedu, Bratislava 1950, 27.

⁶⁰ Tamže, 18.

rozšírených smerov v súčasnej buržoáznej, najmä v angloamerickej filozofii. Súdruh Stalin svojimi prácami o jazyku vyzbrojil marxistických filozofov v boji proti najnovším idealistickým špekuláciám ochrancov kapitalizmu.

Ďalej, ak myslenie nemôže existovať mimo *materiálneho jazykového obalu* a úspech poznávacej schopnosti človeka sa vyjadruje a zaisťuje v slovách, pojmoch atď., potom otázka o presnosti, zreteľnosti a jasnosti pojmov, termínov a slov nadobúda v teórii poznania obrovský význam, keďže ignorovať tieto veci je to isté ako ignorovať správnosť, presnosť odrazu a reprodukcie objektívnej skutočnosti. To znamená, že otázka o jazykovom formovaní myšlienok, o ich vyjadrovaní v presných pojmoch a slovách nie je jednoducho otázkou o vonkajšej forme, s ktorou tak zle narábajú rôzni vulgarizátori z kruhu Marrových prívržencov, ale otázkou o podstatnej forme, od ktorej závisí presnosť a jasnosť samého obsahu, jazykom vyjadrovaného. Táto otázka má dôležitý význam pre ktorúkoľvek oblasť vedeckého poznania a predovšetkým pre filozofiu. Spomeňme si len, ako nekompromisne sa Lenin staval k takým výrazom a termínom vo filozofii, ktoré do nej vnášali materializmu cudzie, idealistické odtienky. Napr. Plechanov chcel svoju „hieroglyfovú“ teóriu sviesť na prostú terminologickú chybu. V skutočnosti však tento termín nebol u Plechanova náhodným. Bol výrazom jeho chybných predstáv o podstate poznania. Slovo, výraz „hieroglyf“ úplne protirečí materialistickej teórii poznania. V. I. Lenin, rozoberajúc Plechanovovu chybu, písal:

„Engels nehovorí o symboloch, ani o hieroglyfoch, ale o kópiách, snímkach, obrazoch, zrkadlových odrazoch vecí.“⁶¹

A ďalej, ak sa v jazyku, ako ukazuje s. Stalin, registrujú a zaisťujú výsledky myšlienkového činnosti, úspechy poznávacej činnosti, potom je ľahko pochopiť, aký obrovský význam pre teóriu poznania bude mať história jazyka. Toto poučenie s. Stalina umožňuje pochopiť, prečo V. I. Lenin, ako sme o tom už hovorili, vypočítavajúc tie oblasti poznania, z ktorých sa musí skladať teória poznania, spomínal aj *históriu jazyka*.

Poučenie s. Stalina o bezprostrednej spojitosti jazyka s výrobnou činnosťou ľudí, jeho kritiku chybných predstáv o jazyku ako nadstavbovom jave, ako aj iné myšlienky jeho geniálnych prác o jazykovede musíme starostlivo študovať, lebo bez nich, práve tak ako bez ostatných Stalinových prác nemožno ďalej rozvíjať marxisticko-leninskú teóriu poznania. Práce J. V. Stalina — verného pokračovateľa Leninovho diela — sú nevyčerpatelňou pokladnicou marxisticko-leninskej teórie, marxisticko-leninskej metódy poznania.

Marxistická teória poznania, vytvorená Marxom a Engelsom a rozvinutá Leninom a Stalinom, je filozofickým základom pre všetky oblasti ľudského poznania. Poskytuje vedúce filozofické idey, bez ktorých sa nemôže obísť ani

⁶¹ V. I. Lenin, *Sočinenija* XIV, 220.

jedna špeciálna veda. Vyzbrojuje pokrokového učenca v boji proti nátlaku a vplyvu reakčnej buržoáznej kultúry a ideologie. Každý nový krok, ktorý robí veda, potvrdzuje leninské tvrdenie, že „bez solídneho filozofického zdôvodnenia nijaké prírodné vedy, nijaký materializmus nemôže vydržať boj proti nátlaku buržoáznych ideí a proti obnove buržoázneho svetonáhľadu. Aby prírodovedec mohol vydržať tento boj a vybojovať ho do konca s úplným úspechom, musí byť súčasným materialistom, uvedomelým stúpencom toho materializmu, ktorý predkladá Marx, to znamená, že musí byť dialektickým materialistom“.⁶²

Pozoruhodnou stránkou vývinu sovietskej vedy je fakt, že učitelia rôznych oblastí a odborov — biologie, fyziky, fyziologie, astronomie atď. — v boji za novými úspechmi pokrokovej vedy, slúžiacej záujmom budovania komunizmu, obracajú sa k pokladnici marxisticko-leninskej metódy poznania. Opierajúc sa o túto metódu poznania predstavitelia mičurinskej biologie postavili proti tézám weismannizmu-morganizmu o nepoznateľnosti podstaty a vývinu živej prírody jasné nezvratné tézy dialektického materializmu o poznateľnosti sveta a so smelosťou revolucionárov vo vede vtrhli do tejto vrah „nepoznateľnej“ oblasti. Výsledkom toho je úplné rozbitie idealistických teórií, hamujúcich vývin pokrokovej sovietskej biologie.

Sovietski fyzici bojujú proti predstavám, vládúcim v buržoáznej vede, o principiálnej vrah nepoznateľnosti podstaty javov a procesov, ktoré prebiehajú v složitom svete najmenších častí hmoty. Nedávno akýsi Lincoln Barnett v časopise Amerika vychvaľujúcom „americký spôsob života“ prezradil svetu americký filozofický „spôsob myslenia“. Tam sa ukazuje, že „filozofi a vedci prišli k prekvapujúcemu uzáveru, že celý objektívny vesmír, skladajúci sa z hmoty a energie, atomov a hviezd, existuje len ako konštrukcia nášho vedomia, ako systém hypotetických znakov, vytvorených ľudskými smyslami“. Bez boja proti podobnému filozofickému tmárstvu a jeho vplyvu na prírodovedu nie je možné úspešné riešenie složitých fyzikálnych problémov. Žiaľbohu, ako ukázala diskusia vedená v časopise Voprosy filosofii, aj niektorí sovietski fyzici sa stavajú v niektorých otázkach na stanovisko agnosticizmu, obhajujúc zásadne chybnú idealistickú myšlienku o tom, že človek nemôže poznať tie alebo oné stránky mikrokozmu.

Jedine marxisticko-leninská teória poznania pomáha prekonať pre vedu zhubné idealistické snížovanie síl ľudského rozumu a ukazuje vedcovi vedúcu niť v poznaní.

V oblasti náuky o vzniku života, o bunke sú aj objavy sovietskych učencov oporou tézy marxistickej metódy poznania, ktorá prikazuje skúmať javy v ich

⁶² V. I. Lenin, *Sočinenija* XXVII, 187.

vývine a zmene. Tieto objavy zasadzujú úder metafyzickým teóriám wirchovčiny a približujú nás k poznaniu tajomstva, ako vzniká živé z neživého.

Nedávna diskusia o otázkach ďalšieho rozvinutia Pavlovovho učenia o vyššej nervovej činnosti ukázala, aké škody spôsobujú vývinu pokrokovej vedy prežitky idealistických teórií poznania, ktoré sa vyskytujú aj medzi časťou sovietskych fyziologov — teórie psychofyzického paralelizmu, teórie symbolov a pod. Boj proti týmto prežitkom a vplyvom reakčných teórií, kritika odchýlok od prísne materialistických princípov pavlovovského učenia napomáhajú ďalší rozvoj týchto vzácnych výdobytkov ruského vedeckého myslenia.

Treba si pamätať zlaté slová s. Stalina, jasne vyjadrujúce všeobecne uznávané pravidlo vývinu každej vedy, každej formy poznania. „...Nijaká veda — učí J. V. Stalin — nemôže sa rozvíjať a prekviatať bez boja názorov, bez slobody kritiky.“⁶³ Smelá, neohrozená kritika a sebakritika je životne nevyhnutná pre vedecké poznanie, bez nich nemôže veda slobodne napredovať.

Geniálne práce s. Stalina o otázkach jazykovedy, ktoré skoncovaly so zhubnou scholastikou marrovského „učenia“ a objasnily s marxistického stanoviska základné problémy jazykovedy, ukazujú jasnú cestu jej ďalšieho vývinu a musia byť príkladom hlbokého marxistického vniknutia do složitých otázok vedy, príkladom aplikácie dialektickej metódy na konkrétnu oblasť poznania.

(*M. M. Rozental, Razvitije V. I. Leninym marksistskoj teorii poznaniija, Moskva 1950.*)

Preložil Ján Bodnár

⁶³ J. V. Stalin, *Marxizmus a otázky jazykovedy, Za marxistickú jazykovedu, Bratislava 1950, 23.*